

Туморҳои Наврӯзи

*Навиштаи Ираҷ Баширӣ
устоди донишгоҳи Миннесота, ИМА*

*Душанбе, Тоҷикистон
2004*

1

Дар яке аз рӯзҳои дилпазири моҳи апрел, баъд аз зуҳр Хуршед, Мохпора, Обид ва нависандаи ин сутур дар айвони яке аз утокҳои қабати ҳаштуми меҳмонхонаи «Тоҷикистон» нишаста дар бораи касрати мардумон ва қидмати фарҳанг ва тамаддуни тоҷикон ва соири масоили иҷтимоӣ ва фарҳангӣ сӯҳбат мекардем.

Хуршед, режиссёри синамо ва дӯсташ Мохпора алоқаи ачибе ба ғорҳои атрофи Душанбе, деҳоти атроф ва мардумони ин ноҳия, чи онҳо, ки бумӣ буданд ва чи онҳо, ки ба тамошо меомаданд, нишон меоданд. Тамоми гуфтори онҳо дар атрофи ҳамин мавзӯи ҷолиб мутамаркиз буд. Онҳо ҳикоят мекарданд, ки дар яке аз ин ғорҳо марде ҷукӣ зиндагӣ мекунад, ки дар тӯли солҳои зиёд як бор ҳам аз он ғор берун наомада. Аз ин ҳам гузашта мегуфтанд, ки ин ҷукӣ дар ду-се соли охир ҳамчунон чорзону, мисли Буддо дар ҳолати дуо нишаста ва устухонҳояш ҳамин сон ҷӯш хӯрда ба тавре ки аз ҷои худ такон наметавонад хӯрд.

Бисёре аз ин гуфторҳо, гарчи ҷолиб буданд, ба назари ман ачиб ва ғайри қобили бовар меомаданд. Дар ин тавр мавоқеъ ба Обид, ки марде миёнсол, таҳсилкарда ва ботаҷриба буд, нигоҳ мекардам ва аз ӯ талаб мекардам, ки дар дурустӣ ва нодурустии гуфтори ин дӯстон ба ман кӯмак кунад. Обид, ки аслан камҳарф буд, гуфтори

дӯстони коргардони худро таъкид мекард. Дар ҳақиқат ӯ ин тавр ба ман мефаҳмонд, ки дар бисёре аз он чи Хуршед ва Моҳпора мегуфтанд ӯ низ шахсан ширкат кардааст. Бо тааҷҷуб гуфтам:

- Шумо ҳатман аз саҳнаҳое, ки таъриф мекунед, акс гирифтаед? - ва изофа кардам - Ин саҳнаҳо воқеан барои ман қобили бовар нестанд.

Хуршед бо оромӣ гуфт:

- Албатта акс гирифтаем. Дар студия устувона пушти устувона пур аз ҳалқаҳои филм аст, ки марбут ба ҳамин мавзӯ аст, вале қорамон ханӯз ҳам тамом нашуда ва дар ҳамин чанд рӯз дубора ба ҳамон тараф сафаре дар пеш дорем.

Пурсидам:

- Барои таҳияи филмҳои нав?

Гуфт:

- Ҳам ин ва ҳам кашфи чанд ҷои ҷадид дар атрофи Кӯҳи Муғ, ҳамон ҷо, ки суғдиён дар қарни ҳаштум сипоҳи исломро барои моҳҳо дар пушти деворҳо нигоҳ доштанд.

Бо иштиёқи фаровон гуфтам:

- Исми Кӯҳи Муғро овардед. Ман бо корҳое, ки дар он ҷо дар таи солҳои 1930 анҷом шудаанд ошно ҳастам. Шумо ба ҳамон ҷо меравед? Манзурам харобаҳои қалъаи Муғ аст.

- Не, - хандид Хуршед ва дар ҳоле, ки дар сандалиаш ҷобачо мешуд, гуфт:

- Албатта ин қори мо нест. Қори шумо аст. Мо коргардони филм ҳастем, на бостоншинос!

Бо кунҷковӣ пурсидам:

- Дар ҳар ҳол, шумоҳо бо чи василае худро ба ин маконҳои дурдаст мерасонед?

- Бо Симурғ, ки моро на танҳо ба Кӯҳи Муғ, балки ҳатто ба Кӯҳи Қоф ҳам мерасонад!

- Симури? - гуфтаи бо таачҷуб - Исми ошное аст. Хамин мури аст, ки дар оташ месӯзад ва аз оташ бармехезад?

- Не, не, – гуфт Обид - фикр мекунам, шумо Симури ва Қакнусро бо ҳам иштибоҳ мекунед.

- Пас, Симури чист?

Моҳпора пурсид:

- Шумо бо ашӯри шайх Фарид - ад -дини Атор ошноӣ доред?

Бо тарзе, ки ҳадди дониши худро нишон надихам, гуфтаи:

- То андозае.

- ӯ дар бораи Кӯҳи Қоф ва ҳафт дарраи он сӯҳбат мекунад. Вай мегӯяд паррандагони ҷаҳон ҷиҳати расидан ба хонаи Симури аз ҳар ҳафт дарра гузаштанд. Ин дoston ҷизе ба хотиратон меоварад?

- Меоварад, - гуфтаи ва афзудам. - Ба тариқе.

Хуршед, ки аз ин гуфтугӯ хаста шуда буд, барои тағйири раванди сӯҳбат гуфт:

- Ҷарҳболи созмон моро ба ин тараф ва он тараф накл мекунад. Мо ба шӯҳӣ исмашро Симури гузоштаем.

- Ёдатон хаст? - гуфт Обид, ки ҳанӯз намехост мавзӯро иваз кунад, - Мехостем филми мустанди кӯтоҳе дар бораи Симури ё Буриқ таҳия кунем. Ба сари он проект ҷи омад? Сужаи ҷолибе буд. Набойд бигузorem фаромӯш шавад.

Оқибат Хуршед, бидуни ин ки ба гуфтори Обид таваҷҷӯхе кунад, маро муҳотаб қарор дода гуфт:

- Агар воқеан мехоҳед харобаҳоро бубинед, шумо ҳам метавонед бо мо биёед.

- Албатта, - гуфтаи. - Агар ба худи харобаҳо сар мезадед, ҳатман бо шумо меомадам.

- Ҷи фарқе мекунад, ки мо худамон ба он ҷо меравем ё не? - гуфт Хуршед. - Агар шумо хоҳиш доред ба Кӯҳи Муғ биравед, мо метавонем субҳ шуморо аз ҳамон боло

рӯи кӯҳ пиёда кунем ва тарафҳои аср, вақте бармегардем, бигирем ва ба Душанбе баргардонем.

Ман нигоҳе ба Моҳпора ва Обид андохтам, то аксуламали онҳоро бубинам. Ҳар ду бо назари Хуршед мувофиқ буданд.

- Ин кори хатарноке нест? – пурсидам ман.

- На. Дар ҳақиқат агар роҳи бехатаре барои сууди ба куллаҳо ҳаст, ҳамин сафар бо чархбол аст, вагарна соатҳо бояд аз камари кӯҳ боло рафт.

- Манзурам қисмате буд, ки марбут ба Симурғ аст. Хатарнок нест? – пурсидам.

- Боло рафтан аз камари кӯҳ ва лағзидан дар роҳҳои пурпечухам ва борик метавонад хатарноктар бошад.

Он вақт Моҳпора ба нуқтаи аслии баҳс расида гуфт:

- Мавзӯи мавриди назар ин аст, ки шумо дар воқеъ он қадар, ки нишон медиҳед, муштоқи дидани харобаҳои Муғ ҳастед ё на? Чун ин фурсате ягона аст, ки ҳар рӯз ба суроғи шахс намеояд.

- Воллоҳ, - гуфтам ман. – Намедонам, дуруст чи бигӯям. Намедонам, чиддӣ ҳарф мезанед ё шӯҳӣ мекунад.

- Не, мо қорамонро хеле чиддӣ мегирем. Шумо чи тавр?

- На қамтар аз дигарон, - гуфтам ман ва дар миёни ҳаяҷони тасмимгирӣ барои сафаре чунин ғайриҷашмдошт гуфтам: – он болоҳо ҳайвоноти дарранда нест?

- Ҳамон ҳайвоноте, ки дар ҷоҳои дигар ҳам пайдо мешаванд. – гуфт Обид ва афзуд: - Соли пеш як сайёҳи фаронсавиро ҳамин тавр ба дарраи Яғноб бурдем ва баргардондем. Агар бихоҳӣ, метавонем туфанге бароят даступо кунем. Аммо мутмаин бош, ки ғайр аз боша ва уқоб ва монанди инҳо дар он ҷо чизи дигаре пайдо намешавад. Дар ҳақиқат мо моликияти Кӯҳи Муғро ба шумо медиҳем.

- Мешавад дар ин бора каме фикр кунам ва баъд ҷавоб бидиҳам? – пурсидам ман.

- Албатта, - гуфт Хуршед. - Тасмим тасмими шумо аст. Саъйи мо дар ин аст, ки сафари шумо ба ҷумҳурии зебои мо як сафари фаромӯшнашуданӣ бошад. Агар ҷавобатонро то фардо баъд аз зуҳр ба мо бидиҳед, хуб мешавад, чун субҳи рӯзи баъдро барои сафари баъдӣ дар назар гирифтаем.

Пурсидам:

- Симурғ маъмулан аз кучо парвоз мекунад?

- Маъмулан аз фурудгоҳ, баъзе вақтҳо аз замини стадиони варзишӣ. Ҳамааш бастагӣ ба замони парвоз дорад.

- Хуб, - гуфтам ман. - Даъвати шуморо қабул мекунам.

Хуршед, ки аз тасмими ногаҳонии ман гаранг шуда буд, гуфт:

-Ҳамин турӣ?

Гуфтам:

- Бале. Чун ин тасмим дар ҳақиқат як тасмими гирифта шуда аст. Вақти парвоз маълум аст, тарзи расидан ба қалъа ва бозгашт ҳам маълум аст, иштиёқи ман ҳам ба дидани харобаҳои қалъаи Муғ маълум аст. Чун ҳеҷ як аз инҳо тағйирпазир нестанд, гирифтани тасмим вақтпазир нест, меравам.

- Тасмими хубе аст, - гуфт Хуршед. - Имшаб пас аз сарфи шом дар хонаи Обид бештар дар ин бора сӯхбат хоҳем кард.

Пас аз баррасии ҷузъиёти мусофират дар хонаи Обид ҳар гоҳ ба ёди мусофират бо чархбол меафтадам, тасаввур мекардам, ки мурғе бисёр бузург маро аз замини стадион ба ҳаво баланд карда ва дар қуллаи баланди кӯҳи Қоф ба замин мегузорад. Ҳамин тавр

тасаввур мекардам, ки дар болои он кӯҳ дайёре вучуд надорад ва ман танҳои танҳо мемомам. Бо ин вучуд субҳи рӯзи мавбӯд, вақте савори чархбол мешудам, камтарин нороҳатӣ надоштам. Дар ҳақиқат худамро бисёр роҳат ҳис мекардам.

Симурғ чанд дақиқа баъд аз савор шудани мо бо ҳаракати мухтасаре аз замини стадион баланд шуд. Ҳама сокит будем. Халабонро намешинохтам ва вақте Обидро рӯи замин дидам, ки аз диди мо дур мешавад, гуфтам:

- Фикр мекардам, Обид ҳам бо мо меомад!

- На, - гуфт Хуршед. - Микдоре кори виришӣ монда, ки бояд анҷом диҳад. Дар ҳақиқат мо даст андар кори таҳияи як филми мустанад ҳастем, ки аксари корҳои филмбардориаш тамом шуда ва ҳоло вақти вириш расида, ки ҳар қисматро бояд сад бор аз назар гузаронд.

Он вақт Моҳпора, дар ҳоле, ки пакетеро ба дасти ман меод, гуфт:

- Инҳоро нигоҳ кунед. Ин аксҳоро охири бор, ки дар ин деҳот будем, гирифтём.

Аксҳои сиёҳ ва сафедро аз ӯ гирифта, нигоҳ кардам. Тасвиршудагон аксаран шабеҳи мучоҳидини афғон буданд, вале ҳеҷ як аз онҳо туфанг надошт.

- Мисли ин ки бояд мардуме ором бошанд, - гуфтам, дар ҳоле, ки ба як акси хонаводагӣ ишора мекардам.

- Хеле ором, - гуфт Моҳпора ва афзуд: - Дар ҳақиқат ин чоро барои ҳамин интиҳоб кардем. Хеле аз одоташон махсус ба худашон аст. Масалан, вақте мӯи сарашонро кӯтоҳ мекунанд, мӯҳои буридаро дар замин гӯр мекунанд. Дар вақти зоиш занонро комилан аз соирин ҷудо менамоянд. Вақти расидагӣ ба оташ пеши даҳонашонро мегиранд, ки оташи муқаддас олула нашавад. Дар ҷоҳои дигар баданашонро бо рағани махсусе молиш медиҳанд. Дигарон ҳалқаҳои хор

мегузоранд ва остонаи дарро мебӯсанд ва чизҳои мисли инҳо.

- Ҳамон тавр касоне, ки мехоҳам бо онҳо ошно бишавам,- гуфтам ман.

- Баъд аз ҳазор сол, ки аз маргашон мегузарад, албатта, - гуфт Хуршед хандакунон.

- Мумкин аст, – ман бо ханда гуфтам.

- Пас, бо мо биё ва рафта ба Қалъаи Муғро фаромӯш кун!

- На, муташаккирам, - гуфтам, - кори шумо бо деҳҳои атроф кори моро ҳам дар бар мегирад. Барои ман ҷолиб аст, ки як рӯзро дар харобаҳои Қалъа сарф кунам. Аз кучо чизе, ки ба назари дигарон нарасида, ба назари ман бирасад!

Хуршед ва Моҳпора нигоҳе ба ҳамдигар андохтанд ва писханд заданд. Баъд аз он дигар дарраҳои сарсабз ва кӯҳҳои сар ба осмон кашида афкори моро ба худ машғул доштанд ва касе чизе намегуфт, то оқибат Моҳпора гуфт:

- Панҷакент дар дурдаст пайдост, мебинед?

Чашмҳоямро нимбоз кардам, то битавонам беҳтар бубинам. Шаҳре аз дур пайдо шуд, ки ангор сангтарош онро аз синаи кӯҳе берун оварда буд. Фикр мекардам, чархбол наздиктар меравад, то битавон шаҳрро аз наздик дид, вале бар хилоф халабон рохро қач кард ва ба зудӣ фосилаи зиёди байни мо ва шаҳри қадима пайдо шуд.

- Мо ба зудӣ бар фарози кӯҳи Муғ хоҳем буд, - гуфт Хуршед, - аз ин ҳам болотар рафта лозим нест. Мо шуморо дар ин сабад ба поён мефиристем. Ба маҳзи расидан ба замин аввалин коре, ки бояд бикунед, ин аст, ки ҳарчи зудтар аз сабад берун биравед. Сатҳи қуллаи кӯҳ соф нест, аз ин рӯ наметавон чархболро ба замин гузошт ва ин тарз поён фиристодан соддатар аст. Ҳамчунин бигӯям, ки дар як тарафи шумо партгоҳе ҳаст,

ки беш аз ду ҳазор метр умқ дорад. Мо ба он қисмат коре надорем. Бинобар ин, вақте он партгоҳ дар каноратон зоҳир мешавад, воҳима накунед. Мо ба ҳеч вачҳ наздики он партгоҳ нахоҳем буд. Тарафи дигар софтар аст. Насиҳати мо ин аст, ки дар тӯли муддате, ки дар болои кӯҳ ҳастед, дар ҳамин ҳаволии Қалъа бимонед. Наҳоратонро Моҳпора таҳия карда ва бо соири чизҳое, ки овардед, дар ҳамин сабад хоҳад буд. Ҳарчи зудтар тамоми ин чизҳоро низ аз сабад бардоред ва берун аз он бигузored.

Дар ҳайни тавзеҳоти Хуршед халабон низ шумориш аз даҳро шуруъ карда гуфт:

- Даҳ...нӯҳ... поятро ин чо бигузored... ҳашт... маҳкам бичасп... ҳафт... нагузored таодули сабад хароб шавад... шаш... ҳама чизро... панҷ... аз сабад берун бигузored... чор... бо умеди худо... се... аср бармегардем... ду... як...

Қалбам чунон зарбате дошт, ки дар тӯли умрам таҷриба накарда будам. Дар айни ҳол хушҳол будам, ки тарсамро бармало накарда ва бочуръат ба ин кор даст зада будам. Ба маҳзи ин, ки сабад ба замин расид ва канораҳои он ба таври автоматик поён афтоданд, мисли касе, ки аз пеши афъӣ ба дур мепарад, аз сабад берун паридам ва чизҳоро аз сабад берун гузоштам.

Бештари вақти худро дар муҳавватаи Қалъа дар ҳамон худуд гузарондам. Атрофи харобаҳо гаштам ва онҳоро аз наздик баррасӣ кардам. Қалъае нисбатан бузург буд бо утоқҳо ва роҳравҳо ва боқимондаи деворҳое, ки метавонистанд сохтмонҳои дутабақаро барпо дошта бошанд. Деворҳои сангии он, ки монанд буд ба деворҳои Қалъаи Исмоилиёни Аламут, ки соли пеш баррасӣ карда будам, беш аз ҳар чиз ҷалби назарамро карданд.

Оқибат, вақте хис кардам, ки шакли нисбатан комиле аз муҳавватаи Қалъа дар фикрам нақш баста, дар канори деворе, ки мушриф ба рӯди Зарафшон буд,

нишастам. Зарафшон монанди банди қайтони¹ фирӯзаранг печухам мехӯрд ва аз пеши рӯям, дар пояи кӯҳ рад мешуд. Саҳнае басо ачиб ва дилкушо буд. Дар ҳамин вақт ба далеле ба ёди суғдиён ва сооти сахте, ки дар ҳамин ҷо дар ҳангоми ҳамлаи арабҳо ба ин Қалъа гузаронида буданд, афтодаам. Беш аз он дар ин фикр будам, ки оё роҳе вучуд хоҳад дошт, ки рӯзе мо битавонем ба макнуоти фикрӣ ва эҳсосии он ҳамватанони худ воқиф гардем.

Вақте ба андозаи кофӣ истироҳат кардам, васоили қорамро бардошта, ба гирифтани акс, андозагирии тӯл ва арзи деворҳо ва тоқҳо ва утоқҳо ва даргоҳҳо пардохтам.

Бояд мутмаин мешудам, ки тамоми ҷавониби қорро дар назар бигирам ва ҳама чизро дар аснод биёварам. Дар қори ман чунин андозагирии дақиқ ва пешбинии савол аҳамияти фаровон дорад, чун пас аз ин, ки ман аз Қалъаи Муғ рафтам, имкони бозгаштам ба он ҷо ба содагӣ анҷом нахоҳад гирифт. Бинобар ин ҳосили қорам бояд на танҳо ҷавобгӯи суолоти кунунӣ, балки суолҳои оянда низ бошад.

Ба таври қуллӣ тавонистам андозаҳои панҷ утоқро ба ҳубӣ муайян кунам. Чаҳорто аз онҳо утоқҳои мустатилшакл буданд бо тӯли 17.5 метр барои ҳар як ва утоқи панҷум – утоқи кӯҷақтаре буд бо тӯли 12.5 метр. Ирғифоӣ деворҳо албатта мутағайир буд ва бастагӣ дошт ба миқдори хисорате, ки дар тӯли қурун ба ҳар як расида буд. Баъзе қисматҳо чунон баланд ва мустаҳкам буданд, ки метавонистанд ба осонӣ як табақаи дувумро рӯи худ ниғаҳ доранд. Дар баъзе деворҳо ҷои бухорӣ, ки барои пухтани ғизо ва гармо аз онҳо истифода мешуда, дида мешуд.

Вақти наҳор ба ҷое расида будам, ки аз қанори он оби ҷӯе босуръат ҳаракат мекард ва атрофи онро буттаҳо ва гиёҳони бисёре пӯшида буданд. Ҳамон ҷо дар

канори об чои роҳате пайдо кардам ва машғули омода кардани наҳорам шудам. Садои замзамаи об дар чӯй аъсобамро таскин меод ва ба ёдам меовард, ки танҳо дар қуллаи баланди кӯҳе қарор гирифтаам ва мунтазири Симури ҳастам, ки дар охири рӯз бирасад ва маро аз он ҷо ба шаҳр ва тамаддун баргардонад.

Моҳпора наҳори хубе бароям таҳия карда буд, ки шомили нони тоҷикӣ, фатир, самбӯса, бодимҷони шӯр, кабоб ва як нӯшобаи масхсус буд. Ӯ бароям чой нагузошта буд, гарчи чой дар зиндагии тоҷикӣ ҳамеша чои аввалро мегирад. Ба чои он ин нӯшобаи махсусро, ки вақте номи онро ба унвони нӯшобаи дилхоҳам ба забон оварда будам, бароям гузошта буд.

Вақте кори наҳор хӯрданам тамом шуд, рӯи замин нишастам ва ба санги бузурге, ки пушти сарам буд, тақя додам. Ин кор дидани қисмате аз баданаи кӯхро, ки ба сурати деворе рӯбарӯям қарор гирифта буд, осонтар сохт. Дар ҳақиқат он қисмат аз ин девор, ки ба ман наздиктар буд, он қадар ҳам соф набуд, вале ҳарчи аз ман дуртар мешуд, ба софии он афзуда мегардид, то ҷое, ки дар охир деворе комилан соф қарор дошт. Ҳамин тавр, ки деворро баррасӣ мекардам, роҳат рӯи замин нишастам ва поҳоямро дароз карда, рӯи сангҳои кӯчаке, ки зери гиёҳон махфӣ шуда буданд, гузоштам. Оқибат дастҳоямро пушти сарам қарор додам ва ба истироҳат пардохтам. Вале ҳамин тавр, ки деворро баррасӣ мекардам, ин тавр ба назарам расид, ки дар охири он як нософии ғайритабӣи вучуд дорад ва ин нософии ғайритабӣи вучуди санге ё чизе дар охири девор буд, ки бештар ба ғӯшаи як сандуқ то ба як нософии табиӣи шабех буд. Ҳарчи бештар дар он қисмати девор дақиқ шудам, бештар ҳис кардам, ки бояд он қисматро аз наздик баррасӣ кунам ва иллати адами табиӣ намудани он нософиро биёбам.

Ман ҳамеша як чоғуи махсус бо худ дорам. Бо теги чоғу бо мулоимат атрофи нософиро канду ков кардам. Гили атрофи он суест буд ва ба осони канда шуд ва фуру рехт ва нософӣ ба худ шакли як чаъбаи сангии кӯчакро гирифт.

Дар он ноҳия маъмулан устухонҳои мурдагонро дар чунин чаъбаҳо дафн мекунанд, вале андозаҳои чаъба ин навъ истеъмодро иҷозат намедод. Намедонистам мӯхтавои чунин чаъба чи чиз ё чизҳое метавонад бошад. Ба кандуков бо суръати бештаре идома додам ва тамоми гилҳои атрофи чаъбаро канда рехтам. Ҳатто шоҳаи хушке пайдо кардам ва пушти чаъбаро низ аз гил озод кардам ва билохира дар зарфи чанд дақиқа чаъбаро аз девораи кӯҳ берун кашидам ва рӯи замин гузоштам. Чаъбае буд бо андозаҳои мавзун бидуни ҳеч гуна навишта дар рӯ ё атрофи он. Барои итминон бо остин гарду хоки рӯи онро канор задам. Ранги сабзи мармариё бо рағҳои аргувонӣ назарамро ҷалб кард. Вақте тамоми ҷавониби чаъба аз гард ва лой фориғ шуд, боз дунболи навишта ё тазъиноти рӯи санги он гаштам. Асаре набуд.

Оқибат бо дилхура теги чоғуро аз канори чаъба сар то сар гузаронда, саъй кардам дари онро боз кунам. Боз шуд ва аз даруни он гарде бо бӯи ҷарми пӯсида ва хушкшуда берун зад. Дар поёни сандуқ чандин тӯмори лӯлашуда қарор дошт ва дар таҳи он миқдори зиёди гарди ҷарми хушкшуда.

Боварам намешуд, ки чи пайдо кардаам! Бидуни ин, ки фикр кунам, ба атроф нигоҳ кардам, то мутмаин шавам касе маро намеояд ва сипас саъй кардам тӯморҳоро берун биёварам. Тӯморҳо ба ҳам часпида буданд. Танҳо бо ламс кардани онҳо мутаваҷҷеҳ шудам, ки аз он чи фикр мекардам, нозуктаранд. Имтиҳони аввалам ин буд, ки маълум кунам, ки тӯморҳо ба сурати як лӯла ҳастанд ё сафаҳоти ҷудоғонае ҳастанд, ки ба даври ҳам печидаанд, вале поинашон ҳолӣ аст. Бо ламс

кардани қисмати поини тӯморҳо маълум кардам, ки онҳо сафаҳоти ҷудогонае ҳастанд, ки ба ҳам печ хӯрдаанд. Сипас саъй кардам ҳамон сафҳаи аввалро ҷудо карда баррасӣ кунам. Ҷудо кардани он аз дигар тӯморҳо мумкин набуд. Билохира ишколи ҷудо кардани сафҳаи аввалро канор гузошта, магнитофонамро омода кардам, то қабл аз ҳар чиз ҳолати кунунии тӯморҳо ва корҳои анҷом шуда то он замонро рӯи навор забт кунам. Ҳанӯз намедонистам оё навиштаҳои рӯи тӯморҳо ба ҷо монда ё намонда ва агар монда, аввалан ба чи забоне ҳаст ва сониян, қобили хондан аст ё на.

Вақте магнитофон ҳозир шуд, сафҳаи аввали тӯморҳоро бо мулоимат ҷудо кардам ва он мисли пӯсти хушкідаи дарахти тӯс аз соири тӯморҳо ҷудо шуда дар дастам монд. Дар даруни сафҳа нигоҳ кардам, комилан нав ва тоза ба назар расид. Танҳо қисматҳои боло ва поини он ба таври кулӣ хӯрда шуда ва аз байн рафта буд. Хушбахтона, забони тӯмор - забони суғдӣ буд, ки солҳо пеш он забонро дар зимни мутолиаи забонҳои ховар дар донишгоҳ ёд гирифта будам.

Аз он гузашта, ҳамон чанд сатри аввал мавзӯи тамоми тӯморҳоро бароям равшан сохт. Инҳо тӯморҳои наврӯзӣ буданд, ки аз гузаштагон барои наслҳои оянда ба мерос гузошта шуда буданд.

Чун вақт кам буд, тасмим гирифтам мӯҳтавои тӯморҳоро бо ҳавошӣ ва завоид рӯи магнитофон бигузoram ва то омадани ҷарҳбол тамоми онҳоро баррасӣ намуда, дар магнитофон забт намоям. Гуфтам:

- Сутури болои санад афтада ва қисмате аз поини санад бидуни навишта монда. Мӯҳтавои санади шумораи як ба шарҳи зер аст:

...дар ёддошти мухтасаре бигунҷад. Бо ин вучуд дар миёни ин ҳама бесарусомонӣ саъй кардем шиммае аз одоб ва русуми худро барои фарзандонамон ва фарзандони ояндаи

сугд бачо гузорем. Ин кор чанде пеш ба сурати ёддоштҳои дар бораи наврӯз, таърихи он, маънии наврӯз ва арзишҳои ин анъана, он тавр, ки аз пешиниён ба мо расида, шуруъ гардид. Барои такмили ин ёддоштҳо мо бо мӯбадон дар тамос будаем, хазоини маълумоти гузаштаре зер ва рӯ кардаем, ба гузарномаҳо ва хотироти қудамо назар афкандаем, то русумро он тавр, ки бояд ва шояд, пешкаш гардонем. Гуфтори мо худ нишондиҳандаи кори мо хоҳад буд. Ба арвоҳи мо дуруд фиристед!

Қисмати фавқонии тӯмор комилан хок шуда ва ба таҳи сандуқ рехта буд. Пушти тӯмори баъди ро бодикқат баррасӣ кардам, фақат асаре аз навиштаҳои рӯи ҳамин тӯмор нақш баста буд, вале на ба тавре, ки қобили истифода бошад. Котамро оварда паҳн кардам, то тӯморҳоро ба рӯи он бигузорам, ки касиф ва хашшадор нашаванд. Баъд ҳамин тӯморро рӯи он қарор дода, санги кӯчаке рӯи он гузоштам. Тӯмори баъди ро мисли пӯсти пиёз аз соирин ҷудо кардам. Он низ сафҳаи комиле набуд. Гӯё қисмати бештаре аз болои он аз миён рафта буд то аз поёни он. Дар забти магнитофон низ ҳаминро гуфтам:

- Хутути бештаре аз болои тӯмор афта то аз поён. Бақияи он чи дар тӯмор аст, дар зер сабт мешавад:

Дар бораи аҳамият ва маънии ҳарфи «син» бо мӯбадони оташгоҳҳои Исфохон ва Форс тамос гирифта шуд. То кунун фақат як ҷавоб ба дастамон расида, ёддоште ҳам барои мӯбади оташгоҳи Озарбойҷон фиристода шуд. Матни ҷавоби расида бо мутуни дигар созгор нест. Нависандаи матн бар ин аст, ки бояд ҳарфи «ч» аз феъли чидан

зирифта шавад, на ҳарфи «син». Вай ин тавр тавзеҳ медиҳад, ки ҳар мушт аз сабзае канда шавад, як чин ба ҳисоб меояд ва ин чинҳои мухталиф аз сабзавоти гуногун будаанд. Онҳоро ба дарбор оварда, ба подшоҳ тақдим мекардаанд, то вай чини соли ояндаро таъйин кунад. Ман бо ин тавзеҳ мувофиқ нестам. Вале онро дар канори дигарон ба хазина месупорам то баъд. Вале бояд бигӯям, ки ҳарчи аз маркази фарҳангии суғд дуртар мешавем, анъанаҳои бостониӣ мо дигар мешаванд.

Ва аммо дар бораи изофа намудани устухондонҳои уйгурӣ...

Қисмати поёни ин сафҳа пора шуда ва ин нишона аз он аст, ки мӯхтавои қисмати поёнӣ ба анъанаҳои наврӯзӣ рабте надоштааст. Дар пушти сафҳа низ ҳамон асари камранги навиштаҳои сафҳаи қабл буд, ки қобили хондан набуд.

Ҳамин тавр, ки тӯморхоро баррасӣ мекардам, ин имони қавӣ дар ман зоҳир мешуд, ки ба ганчинаи кӯчаке даст ёфтаам, вале ҳарчи бештар ба кунҳои гуфтор пай мебудам мутаасиртар мешудам, ки қисматҳои бузурге аз ин тӯморҳо зоеъ гашта буд. Дар асосе, ки ба таҳи сандуқ барои бардоштани сафҳаи баъд расидам, қисме дар хоқаҳои тӯморҳо ба ангуштам хӯрд. Вақте бодикқат гаштам, дидам се адад лочвард, ки ранги обиҳои онҳо нафасамро банд овард, дар он хоқаҳо буд.

Дар забти магнитофон гуфтам:

- Се қитъа лочвард дар хоқаҳо пайдо шуд, ки ё ҳовии навишта ҳастанд ё ҳанӯз он тавр ки бояд, тарошида нашудаанд. Барои бештар фаҳмидани инҳо ба заррабин эҳтиёҷ аст, ки дар ин ҷо надорам. Бинобарин, онҳоро дар як куттии холии филм, ки бо нумраи 12 мушаххас шуда, дар кулборам мегузорам.

Баъд сафҳаи баъдиро бардоштам ва ҳамин тавр тавзеҳоте дар бораи он додам ва мӯҳтавои онро дар забт хондам:

...ва мардуми зиёде мисли он. Яке аз намояндагон, ки ба ман лутфи хосе пайдо карда буд, ҳадоёеро, ки бори шутур буд ва ба дарбори подшоҳ мебурд, нишон дод. Бори шутури аввал шомили либосҳое буд, ки занони Хутан сохта ва пардохта буданд. Порчаҳои либосҳо ҳама аз атласҳои рангоранг буданд, бо рангҳои боз. Як тоқа порча буд ба ранги оби осмонӣ. Ду тоқа буд бо ранги зарди шафтолу, ки рангҳои сурх дошта бошад. Як тоқои дигар ранги сурхи мисро дошт, ки дурахшиши нуқра аз сатҳи он ба чаши мехӯрд. Вақте ба кулли онҳо назар андохтам, ҳис кардам дар сабзоре, ки сангҳои рангоранг дар ҷоҳои мухталифи он гузошта бошанд, қадам мезадам. Ранги кӯҳҳо, обҳо, гулҳои ваҳишӣ ва паррандагони манотиқи дурдастро аз сар то сари ҷаҳон чамъ оварда, дар қазоҳои содаи шутуре ҷой дода буданд ва ба дарбори шоҳ мебуданд.

Вақте шиноси ман ақсуламали маро нисбат ба порчаҳо дид, гуфт:

- Инҳо фақат порча аст.

Ва мӯҳтавои қазоҳои дигарро берун кашид ва аз назарам гузаронида гуфт:

- Инҳо дасткорҳои мардуми ман ҳастанд, занони мо аз бохунартарин занони ҷаҳонанд ва ин либосҳо танҳо нишоне аз ҳунармандии онҳост. Ба гулдӯзии ин ҷалиқа нигоҳ кунед. Ҷалиқаи сиёҳ бо нахҳои нозуки абрешими сафеди гулдӯзӣ шуда буд ва

*канораҳои чалиқаро зардӯзиҳои зебо пӯшида
буд.*

*- Ин якеро бубинед. - гуфт дӯстам ва як
чуббаи зардӯзиро нишон дод аз атласи тилоӣ
бо хошияҳои бунафш. - Мидонед, ки ранги
бунафширо танҳо шоҳон...*

Фикр намекунам, дар ҷаҳон чизе аз ин
нороҳаткунамдатар бошад, ки достоне ҳамон ҷо, ки ба
беҳтарин нуқтаи худ мерасад, қатъ гардад. Аммо бояд
гирифториҳои касоне, ки тӯморхоро ба ёдгор гузошта
буданд, фаромӯш нашавад. Бо ин вучуд наметавон
интизор надохт, ки аз хилоли ин ҳама гуфтор мӯҳтавои
як порча берун ояд ва худнамоӣ кунад. Умедам бар ин
буд, ки дар ҷое дар байни ин тӯморҳо ба чанд сафҳа бар
хоҳам хӯрд, ки торихчаи наврӯз, ки дар ибтидо зикр
шуда буд, бармало гардад. Дар ин сафаҳоти ибтидоӣ,
албатта, хабаре аз он торихча набуд. Ба забти мӯҳтаво
идома додам:

*Дар рӯзи наврӯзи бузург ба дарбори
подшоҳ расидам. Ин худ шаш рӯз баъд аз
наврӯзи ҷамагонӣ аст, ки дар он рӯз подшоҳ
худ рӯзи навро ҷашн мегирад. Дар ин рӯз
ҳуққом, саркардагонӣ сипоҳ, бузургон,
пахлавонони сарзамин, хонандагон,
навозандагон ва раққосони моҳир дар шаҳр ва
дарбор ҳузур меёбанд. На танҳо мардум,
балки ҳар ҷунбанда ва шунавандае дар
таҳти эҳсосоти наврӯзӣ қарор мегирад ва
ҷаҳонро ранг ва бӯи дигар пур месозад. Дар он
рӯз ман натавонистам худӣ касоро
бубинам, вале тавонистам номи касонро, ки
ҳадоёи худро ба хидмат меоварданд,
бишнавам ва вақте номи кишвари Суғд дар
фазо танинандоз шуд, мӯй бар андомиам рост*

*гардид ва ашк дар чашмонам ҳалқа зад ва бо
вучуди ин, ки худи касроро надидам,
пайкараш, ки рӯи сиккаҳо нақши шуда ва он
тавр, ки дасташро нигоҳ дошта буд ва
ҳолати шоҳонааш маро қонеъ кард, ки агар
дар ҷаҳон султоне бошад...*

Навори тӯи магнитофонро имтиҳон кардам, то мутмаин гардам, ки дуруст кор мекунад ва маводи тӯмори баъдиро забт намудам:

*...сол. Чун ҳар сол ин масъала матраҳ
аст, ки кадом дона дар тӯли соли махсусе
беҳтарин ва беитарин маҳсулро арза хоҳад
дошт. Шояд гандум ва ҷав. Соле, ки ман он
ҷо будам, наск ба таври кул дар ҳеч ҷо хуб
дар наёмада буд. Ҳамаи шавоҳид ин тавр
нишон медод, ки ҳосили солони наск
бадтарин маҳсули сол хоҳад буд. Барои
наврӯзи он сол мо меҳмони шаҳрдори шаҳри
Рай будем. Ў низ ҳамин шикваро дошт ва
мегуфт, ки ҳама фикр мекунанд саҳттарин
кори наврӯз ҷамъоварии ҳафт чиз аст, ки бо
«шин» шурӯъ мешаванд, вале хушбахтона,
мо ин ишқолро надорем. Шонаро аз як
фурӯшандаи Самарқандӣ харидам, ки роҳии
Бағдод буд. Шаробро аз хумҳои худамон дар
зерзамин мегирам. Шакарро аз Хузистон
овардаанд ва шир ва шамъ ҳама ҷо пайдо
мешавад. Агар мешуд маҳсули наски хубе
ҳам...*

Ин тӯмор маълумоти ҷадиде дар бораи наврӯз дошт, ки марбут ба замони қабл аз ислом мешуд, он вақт, ки ба ҷои ҳарфи «син» ҳарфи «шин» таъйинкунандаи муҳимтарин бахши суфраи наврӯзи буда. Ба атроф нигоҳ кардам. Дер мешуд. Ва вақте барои ҳеч чиз ҷуз тамом

кардани кор намонда буд. Ба хондани матолиб дар навор идома додам:

...Мугҳо. Вале ҳоло намедонист чи кор кунад. Ҳам ӯ ва ҳам дӯсташиро дуздон дастбанд зада, дар кунчи анборе андохта буданд. Мегӯям дӯсташ, вале дар асл онҳо он қадар ҳам ҳамдигарро хуб намешинохтанд. Дар ҳақиқат соли пеш аз он ҳам падарам аз тарафи ҳокими Хутан интиҳоб шуда буд, ки ду кӯзаи мушкро ба дарбори Мадоин бирасонад. Ин дуввумин бор буд, ки ба он ҷо сафар мекард. Мегуфт, ба маҳзи расиданаиш кӯзаҳоро аз ӯ гирифта, дар қатори соири ҳадоёе, ки ба дарбор расида буд, гузорда буданд, то ҳамаро дар як ҷо дар рӯзи дуввуми наврӯз ба ҳузури аълоҳазрат бирасонанд. То ин замон фақат вазири дарбор медонист чи касоне чи тӯҳфаҳое овардаанд ва чи касоне мусомиҳа кардаанд.

Хондани навиштаҷоти тикка-тикка бароям осон шуда буд ва хеле дилам мехост бидонам сахнаи Мадоин дар рӯзи аввали соли нав чи шакл ба худ мегирифт. Бештар аз он, мехостам бидонам ба сари касе, ки кӯзаҳои мушкро ҳамл мекард ва ба сари дӯсташ чи омада. Оё онҳо аз дасти дуАздон фирор карданд? Ё шояд ба Хутан баргаштанд, то бо ҳоким рӯбарӯ гарданд? Оё ин имкон вучуд дошт, ки мачбур шуда бошанд бақияи зиндагиашонро монанди ёғиён дур аз ёру диёр бигузaronанд? Қабл аз шурӯи кор бо сафҳаи баъд навори тӯи магнитофонро иваз кардам ва ба кор идома додам:

то се рӯз тамоми корамон ҳамин сохтани сутунҳо буд. Кордори подшоҳ шахсан сохтани онҳоро таҳти назар дошт. Пас аз ин, ки тухмҳо кошта шуданд, богбони

шоҳ ҳар рӯз сар мезад ва ба гиёҳон об медод
ва аз онҳо мувозибат мекард. Бештари онҳо,
бахусус арзан ва гандум ва заъфарон рӯиши
хубе доштанд. Офтобгардон, сиёҳдона,
лӯбиё низ қобили қабул буданд. Нахӯд, чав,
юнча ва наск ба таври қуллӣ хуб аз об дар
наомаданд. Ҳанӯз чанд рӯз нагузашта буд, ки
маълум шуд бо мушкили бузурге рӯбарӯ
ҳастем. Амри шоҳ бар ин буд, ки чав аз ҳама
донаҳо беҳтар бирӯяд ва албатта маҳсули
чави он сол наметавонист он қадар хуб
бошад. Аз тарси ин, ки мабодо мавриди
муоҳиза қарор гирам, пеши мӯбад рафта,
мавзӯро бо ӯ дар миён гузоштам. Ӯ гуфт:

- Фикраи набои. Чавро, ки рӯи сутун
кошта шуда, бо чаве, ки барои ибодатгоҳ
кошта шуда, иваз кун. Ин корро ҳарчи
зудтар анҷом бидиҳед, ки рӯзҳои охир
набошад. Чун маълум хоҳад буд, ки чи кор
кардаед. Бозбони шоҳ дӯсти ман аст ва дар
кори шумо даҳлат нахоҳад кард.

Ман гуфтори мӯбадро анҷом додам.
Ҳоло натиҷаи ниҳоии кор дар дасти Аҳуро
Маздои бузург буд, ки ҳосиле дархур ба бор
оварад ва ...

Ман ҳамеша гумон доштам, ки теъдоди сабзаҳое, ки
қабл аз наврӯз рӯи сутунҳо кошта мешуда, ҳафт буда ва
ин, ки дар ҳақиқат ҳафт «син» ҳам ҳамин ҳафт сабза
буда, ки яке аз онҳоро подшоҳ ба унвони сабзии сол
интихоб мекарда, то дар тамоми киштзорҳои кишвар
кошта шавад. Ин тӯмор теъдоди сабзаҳоро муайян
намекард ва ҳар сабзае метавонист беҳтарин сабза шуда,
мавриди истифодаи солона қарор гирад. Тӯмори баъдӣ
низ дар бораи ҳамин мавзӯ буд, вале тарзи баёнаш бо
дигарон тафовут дошт.

- Яъне мегӯӣ, ӯро танҳо ба он ҷо фиристодӣ? - мард пурсид бо асабоният.

- На, бародараи ҳам бо ӯ рафт.

- Яъне ду бачаи кӯчакро фиристодӣ тӯи кӯҳ барои як мушт исфанд? Наметавонистӣ сабр кунӣ, то ман биёям? Магар набояд исфанд хушк бошад? - газаб аз гуфтори мард меборид.

- Хороҳат набош! - гуфт зан бо мулоимат. - Доштам суфраро дуруст мекардам. Себ, сирко ва сумоқро аз ошпазхона овардам. Миқдоре самануро ҳам ҳамсоя овард ва гули сумбулро аз боғча чидам. Исфанд набуд, гуфтам бачаҳо меоваранд.

Дар ин вақт зан сокит шуд ва пас аз каме тафаккур, ки гӯё худаширо розӣ мекард, гуфт:

- Бачаҳо дигар он қадар кӯчак нестанд, ки фикр мекунӣ. Бузург шудаанд.

- Зан! - гуфт мард - Ин ҳарфҳо чист? Вақти хубе аз сол нест. Чӯпонҳо ҳар рӯз гургҳои гуруснаро дар атрофи деҳ мебинанд ва хабар меоваранд. Офтоб дорад кам-кам гуруб мекунад. Чи мешавад, агар ду бачаи кӯчак тӯи торикӣ роҳашонро гум кунанд? Ту аслан ин хел фикрҳои ба ҳаёлат мегузарад? Наметавонистӣ як сикка ба ҷои исфанд бигузори?

- Метавонистам албатта! - зан гуфт бо нигаронӣ ва ашкрезон. - Ҳоло чаро маро метарсонӣ? Шояд биравам дунболашон ва пайдояшон кунам. Медонам кучоҳо ҳастанд. Ҳамон ҷо, ки он рӯз он мори бузурги зард ва

*сиёхро дидем. - Баъд фикр кард ҳарфи хубе
назада, соқит шуд.*

*- Ақалан, худоро шуқр, морҳо дар сармо
пайдо намешаванд. Ба ҷои он гургҳо боиси
нигарони ман ҳастанд.*

*- Ҳатто як дақиқа ҳам фикр накун, ки
ман ба фикри саломати бачаҳоям нестам.
Кош фикри ин ҷояширо карда будам.*

Ҳамин тавр, ки ин тӯморҳоро мехондам, дар ин фикр будам, ки ҳар яке аз инҳо ишорае ба яке аз анъанаҳои наврӯзист, ба тавре ки маҷмӯи онҳо ҳазинае аз афкори гузаштагон дар бораи ин мавзӯ хоҳад буд. Ва зеро лаб гуфтам:

- Аҷаб достони инсонӣ бузурге!

Дар магнитофон забт кардам:

- Челу-челу ба теъдоде аз тӯморҳо нигоҳ кардам, яке аз дигаре харобтар. Муҳимтар ин, ки ба назар мерасад, достони наврӯз он тавр, ки дар ибтидо гуфта шуда, дар онҳо нест. Ин суззан ҳатто қавитар шуд, вақте ба охири иборати тӯмор нигоҳ кардам ва хондам: «вузаро аз ҳузури шоҳона...»

Бо нооромӣ ба осмон нигоҳ кардам, ки бубинам ба охири вақти хондани тӯморҳо чи қадар боқӣ мондааст. Хуршед аз ҳадди як сеवуми осмон гузашта буд ва бар ин далолат мекард, ки ба вуруди ғуруб вақти зиёде намонда. Нишастам ва ба хондани тӯморҳо пардохтам. Дар магнитофон гуфтам:

- Тӯморҳои баъдӣ ба василаи касоне ғайр аз нависандаи аслии тӯморҳо навишта шудаанд. Қироати онҳо мушкилтар аст ва мумкин аст аз ҷониби ман ҳам дар хондан иштибоҳоте сар занад. Теъдоди калимоти ношно бештар шудааст:

*Қувои араб муваффақ ба фурӯ пошидани
қувои дифоии мо гаштанд ва бидуни шак*

зиндагии мо дар ин қалъа вориди рӯзҳои охир мешавад. Намедонем оё фарзандони мо муваффақ ба доштани зиндагии ширине, ки то кунун насиби мо шуда буд, хоҳанд шуд? Шакке нест, ки мо рӯзҳои ба торикӣ ин рӯзҳо надидаем. Мутаассифона, ба ҷамъовариҳои асноди лозим барои ёдбуди наврӯз муваффақ нашудем, яъне дер шурӯъ кардем ва гузориши мо нотамо менамояд. Вале дар ҳар ҳол он чи ҷамъоваришударо дар ин сандуқи сангӣ махфӣ мекунем ва умедворем рӯзе ормон ва орзуҳо ва арзишҳои мо боз бармало гардад. Ҳамроҳи ин тӯморҳо се қитъа санги қимати лочвард мегузорем барои касе, ки ба ин аснод дастрас ҳосил мекунад, то агар тӯморҳо комилан аз байн рафта бошанд ҳам, наъми мо бар он се қитъа санг то абад ҷовидон бимонад. Мо...

Вақте ин маводро мехондам, ду чиз мадди назарам буд, ки яке аз дигаре нороҳаткунандатар. Аввал ин буд, ки офтоб ба ҳадди ниҳой мерасид ва сояҳои рӯи кӯҳи мучовир ҳар он баландтар мешуданд. Дигаре ин буд, ки микдори тӯморҳо камтар мешуд, вале ҳанӯз аз чизҳои, ки дар оғоз гуфта шуда буд, хабаре набуд, баҳусус, ки рӯи чанд сафҳаи охир аслан чизе навишта нашуда буд. Бо ин вучуд ду тӯмори охири шояд аз тамоми тӯморҳои дигар ҷолибтар буданд:

дигарон барои анҷоми ин кор омодагии бештаре доштанд. Вале албатта барои ман, ки на мӯбад будам ва на ба боргоҳ рабте доштам, ҷои басо ифтихор буд, ки дар ин амри муҳим ширкат кунам ва назариёти оммаи мардумро дар бораи наврӯз ба ҷамъи он чи дар хазина буд бияфзоям. Аз он

муҳимтар ин буд, ки мардуми гуногуни кишвар идеяҳои мухталиф дар бораи кишоварзӣ ва заминдорӣ ва монанди инҳо доштанд ва ман метавонистам ин ақидаҳоро парвариши дода, мустанад созам. Дар тӯли муддате, ки саргарми ин кор будам, худои бузург Ахуро Маздо мададгори ман буд ва ман дар пирӯзии вай бар қувои Аҳриман шакке надоштам. Ҳамкоронам низ...

Ҳамон дониши мухтасаре, ки дар бораи наврӯз доштам, ба ман мефаҳмонд, ки дониستانيҳо дар бораи наврӯз бисёр аст ва ин мавзӯё инкорнопазир буд, ки наврӯз бад-он сон, ки имрӯз чашн гирифта мешавад, камбудӣ дорад ва ноқис аст. Бо ин вучуд тӯморҳо дарси ибрате бароям буданд ва нукоти номафҳумеро бароям равшан ва возеҳ гардониданд. Ба хондан идома додам:

Дар айёми чашни наврӯз мӯбади мӯбадон аввалин касест аз гайри дарбориён, ки ба дарбор бор меёбад ва бо шоҳи шоҳон мусоҳиб мегардад. Пас аз вуруд ба толори бузург дар ҳоле, ки дар як даст қоми шароби гулфом ва дар дасти дигар хавиди забарҷадранг дорад, ба тахти шоҳӣ наздик мегардад. Дар ҳамроҳии вай гуломони бисёре низ ҳадоёи гуногун ба дарбор меоваранд. Ин ҳадоёи шомили ҳалқаи тиллоӣ, сиккаҳои тиллоӣ, шамшер, тир ва камон, қалам ва даво, асп, бози шикорӣ ва як ҷавони нексурат аст. Вақте ба ҷойгоҳи шахсии аълоҳазрат мерасад, меистад ва дуои наврӯзиро ба сурати анъана анҷом медиҳад ва барои подшоҳ, мулк ва миллат орзуи саломату саодат ва пойдорӣ мекунад. Он гоҳ каме аз шаробро мазза мекунад. Бо қадамҳои кӯтоҳ

*ба подшоҳ наздиктар мешавад ва бо эҳтиром
ҷоми шаробро ба дасти вай медиҳад. Он гоҳ
ҳамчунон боодобона бо дасти дигар мушти
хавидро дар дасти дигари подшоҳ қарор
медиҳад ва дар тӯли замон дуоҳои махсуси
иди наврӯзро ба забон меронад. Вақте дуо ва
санои подшоҳ ба поён мерасад, мӯбади
мӯбадон оҳиста-оҳиста бидуни пушт кардан
ба тоҷ ва тахт байни худ ва подшоҳ фосила
мегузорад, то оқибат аз толор хориҷ
мегардад ва дар айни ҳол ба гуломон дастур
медиҳад ҳадаҳоеро, ки оварданд, дар ҷои
муайянишуда, дар ҳузури подшоҳ қарор
диҳанд.*

*Вақте маросиме ниёиш поён меёбад,
дигарон - яъне шоҳзодагон, волиён, умаро ва
бузургон ҳадаҳои худро пешкаши қудуми
шоҳанишоҳ месозанд ва албатта ҳар як
маросиме ҳамонанд, гарчи мухтасартар аз
мӯбади мӯбадон, анҷом медиҳанд ва хушиӣ ва
шодкомӣ ва иззат ва шавкати подшоҳро аз
даргоҳи боритаоло хостор мегарданд. Аз он
пас то дер вақти рӯз сафе бепоён аз волиён
ва умаро ва вузаро аз ҳузури шоҳона...*

Ин санад, ки дар ҳақиқат мумкин аст яке аз аввалин сафаҳоти гузориш буда бошад, маро беш аз пеш қонеъ намуд, ки сандукро ба сурати вожгун боз кардам. Дар ҳар ҳол аз даст рафтани миқдори бисёре аз маълумоти дохили сандуқ боиси басо таассуф аст. Чизи дигаре, ки бар таассуфам меафзуд, ин буд, ки наметавонистам сандукро бо худ ба даруни Симурғ бибарам.

Барои аввалин бор дар тӯли замоне, ки нишаста будам ва тӯморхоро баррасӣ мекардам, аз ҷо баланд шудам. Баданам башиддат дард мекард ва ба ёдам меовард, ки чаро ҳамон ҷукӣ, ки дар ғор зиндагӣ

мекунад, намехоҳад аз чояш бархезад ва дар атроф қадам бизанад.

Соҷамро рӯи кӯҳи муқобил нигоҳ кардам, хеле баланд ба назар расид. Маълум буд, ки беш аз соате ба парвоз ба сӯи Душанбе намонда ва бояд ҳарчи зудтар корҳоямро тамоm кунам ва дар маҳалли мавҷуд ҳозир гардам.

Барои охирин бор тӯморҳои тӯи сандуқро аз назар гузарондам. Сипас дари сандуқро бастам ва бо микдоре гил, ки қаблан таҳия карда будам, монанди қабл бодикқат мӯҳр ва мум кардам. Баъд онро дар ҳамон ҷои махсуси худаш гузоштам ва даврашро гил гирифтам. Ин корро он қадар ба хубӣ анҷом додам, ки агар ба хоҳири тар будани гилҳо набуд, касе наметавонист ба осонӣ ҷои пинҳонии сандуқро пайдо кунад. Яъне гӯшаи сандуқ боз ба сурати яке аз баромадагиҳои рӯи сатҳи девораи кӯҳ дар омад. Дасти охир дастҳоямро шустам, либосҳоямро тамиз кардам, кулбор ва котамро бардоштам ва ба тарафи баландтарин қисмати кӯҳ, ки ҳамон меодгоҳамон буд, ба роҳ уфтодам.

2

Вакте ба меодгоҳ, ки бояд аз он ҷо ба ҷониби Душанбе парвоз мекардам, расидам, ранги гулгуни абрҳо кам-кам ба ранги мисини хокистарӣ мубадал шуда буд. Муддате вақтам сарфи нигоҳ кардан ба қурси мисини хуршед ва пораабрҳое, ки қисмате аз чехраи онро мепӯшиданд, гардид. Қурси хуршед аз камони замин масофати зиёде дур набуд. Баъд атрофро нигоҳ кардам ва бодикқат мунтазири шунидани садои якнавохти чархбол гардидам. Вале дар қуллаи кӯҳ сукути комил ҳукмфармо буд.

Бо тарси пинҳонӣ ба атроф нигоҳ кардам ва аз худ пурсидам, чи мешавад, агар онҳо ба ваъдаи худ вафо накунанд? Чи мешавад, агар дар ҳаракати онҳо тағйире рух дода ё натавониста бошанд бензин бихаранд? Хиёлотӣ шуда будам, вале саъй мекардам ба хиёлот иҷоза надиҳам, ки зимомии умурро аз дастам бигирад. Аввал хиёл мекардам, ки ҳар он мумкин аст чархбол дар осмон пайдо шавад ва маро бо худ бибарад. Иллати доштани чунин хиёле дар ин буд, ки мутмаин будам, агар ишколе пеш меомад, онро бо ман дар миён мегузоштанд. Каме баъд дарраи ҳавлноке рӯбарӯям бо даҳони боз ҷалби назар кард. Ҳар ду тарафаш бо хорҳои хушкшуда пӯшида ва ҳудаш чун даҳоне боз маро ба худ даъват мекард. Аҷаб гӯре мешуд, агар ба далеле шахс дар коми он фуру мешуд. Оё касе мехост мурдаи чунин касеро боло биоварад? Он вақт ин тарс маро бардошт, ки дар ҳамин чанд дақиқа агар чархбол биояд ва кӯчактарин иштибоҳе дар боло бурданам анҷом гирад,

дар ҳамин даҳлизи марг сарозер хоҳам гардид. Эҳсосе бас тоқатфарсо вучудамро фаро гирифт. Вале базудӣ худро аз вартаи хиёл берун кашидам ва ба сайру саёҳати абрҳо ва ғуруби дилнишини Кӯҳи Муғ машғул гардидам. Ҳар чи бошад, маро бидуни ҳеч ишқол ба рӯи кӯҳ гузоштанд. Чи далеле дорад, ки натавонанд ба ҳамон наҳв маро боло кашида ва бо худ бибаранд!

Вале хиёл дастбардор набуд ва ба маҳзи ин, ки қурси хуршед ба поёнтарин ҳадди худ расид ва боди сарде чеҳраамро ламс кард, тарсам ҳолати мунсачимтаре ба худ гирифт. Намедонам чи тавр, вале ба далеле ин фикр ба мухайялаам хутур кард, ки онҳо омадани нестанд. Ҳатто агар меоманд ҳам, ман дигар мутмаин набудам, ки мехостам ё чуръат доштам, то иҷозат диҳам маро боло бикашанд. Воҳима сар то сари вучудамро фаро гирифт ва ба фикри ёфтани роҳи ҳалле барои мушкили худ уфтодам. Аммо чи гуна метавонистам мушкилро, ки бо беэҳтиётӣ комил шуруъ шуда ва ба сарҳадди худ расида, дар миёни сармо дар рӯи як қуллаи кӯҳ бидуни паноҳ ҳал кунам?

Шаб фаро мерасид ва бояд ҳарчи зудтар василаи чихати идомаи ҳаёт ба даст меовардам. Аввал аз ҳама ба оташ эҳтиёҷ доштам, чун хуршед бо оромӣ дар уфукҳои дур фуру мерафт ва абрҳо ранги сиёҳи тира ба худ мегирифтанд. Аз ҳама бештар сардии ҳаво махсус ва тарснок буд.

Дигар наметавонистам дар канори қулборам монда мунтазири омадани чархбол гардам. Ба ҳезум эҳтиёҷ доштам, вале ҳарчи дар атрофи худ гаштам, ба ҷуз хорҳои хушк чизе наёфтам. Харобаҳо ба таври қуллӣ хушк ва тару тоза буданд. Ёдам омад, ки дар ҳамон маҳалле, ки наҳор хӯрдм, миқдори нисбатан зиёди ҷӯб ва барғҳои хушк чамъ шуда буд. Вале он ҷо аз маҳалле, ки ман дар он будам, фосилаи тақрибан зиёде дошт. Бо ин вучуд қулборамро гузоштам ва бо суръати ҳарчи

бештар роҳи ҳамон чӯйборро дар пеш гирифтаам. Вақте ба он чо расидам, як пушта чӯби хушк дуруст кардам ва онро дар нури камранги ғуруб ба болои кӯҳ кашидам ва дар сар то сари ин муддат аз дасти худам, Хуршед ва Моҳпора асабонӣ будам. Ҳамон вақт ёдам омад, ки Моҳпора дар канори шакар ва хӯрданиҳо як чаъбаи кибрит ҳам гузошта буд. Вақти наҳор, чун сигор намекашам, фикр кардам ҳамл ва нақли ин куттӣ коре беҳуда беш нест, вале ҳоло ҳамон чизи беҳуда аҳамияти марғу зиндагӣ пайдо мекард. Аз таҳи қалб аз Моҳпора ба хотири ин фикри нағз ташаккур кардам.

Вақте итминон ҳосил кардам, ки бояд ҳамаи шабро танҳо дар болои кӯҳ ба сар бибарам, пуштаи чӯбро ба канори танҳо равоки бозмондаи сохтмон кашидам. Он вақт ҳамон чо, ки ду девори харобшуда ба ҳам мерасиданд ва гӯшае ташкил меоданд, чое барои дуруст кардани оташ таҳия дидам. Дар ибтидо чӯбхоро тунд-тунд рӯи оташ мегузоштам ва рақси шӯълаҳои оташро рӯи деворҳои сангии қалъа тамошо мекардам. Вале базудӣ мутаваҷҷеҳ шудам, ки зоеъ кардани чӯбҳое, ки бо заҳмат чамъ карда будам, метавонист авоқиби ваҳиме ҳамроҳ дошта бошад. Чун ба ҳар тартиб ин пуштаи чӯб бояд гармии маро дар ин макон то субҳ таъмин мекард. Ҳарчи камтар чӯб рӯи оташ мегузоштам, қисмате бештаре аз фазои атроф дар торикӣ фуру мерафт, то қор ба чое расид, ки беш аз як-ду метр аз атрофамро намедидам. Илова бар ин, кам шудани миқдори ҳезум ва сардтар шудани ҳаво низ ба нигарониям меафзуд. Агар зудтар ба ин фикр афтода будам, ки мумкин аст шабро дар кӯҳ зиндагӣ кунам, ҳатман миқдори ҳезуми бештаре чамъ карда ва онҳоро ба чои гармтаре дар камари кӯҳ кашида будам. Вале акнун қор аз қор гузашта буд ва бояд бо шароити феълӣ

бисозам. Ачибтар ин буд, ки чуръат намекардам аз канори оташ ҳатто ду қадам дуртар биравам. Ҳис мекардам, ки партгоҳ дар ҳамин канори оташ мунтазири ман аст. Ачибтар албатта ин буд, ки ба хубӣ медонистам, ки партгоҳ бо чое, ки ман будам, масофати зиёде фосила дошт. Танҳо чои шукр дар ин буд, ки ҳаво хуб буд, яъне аз борон ва тӯфон хабаре набуд.

Ҳарчи ба сардии ҳаво афзун мешуд ва сармо дар баданам русух мекард, бештар ба фикри суғдиён ва бадбахтиҳои онҳо меафтадам. Бароям абадан ин мавзӯй матраҳ набуд, ки гирифториҳои онҳо беш аз дувоздах қарн бо замони ман фосила дошт. Дар фикри онҳо будам, чун дар ин мақтаъи замони ва макони шароити маргу зиндагии моҳо як буд. Онҳо дар муҳосираи аъроб буданд ва роҳи гурезе надоштанд. Ман дар муҳосираи ҳавои сарде будам, ки дар муқобили он ҳеч гуна таҳия ва тадорук надида будам. Ғариб нест, бо худ фикр мекардам, ки зиндагии ман ва суғдиёни ҳазору дувист сол пеш бояд бар рӯи ҳамон мадор устувор оянд!

Бо худ дар чанг будам. Аввалан, дар вақти қабул кардани даъвати Хуршед тамоми қувваи ақлониро канор гузошта, даъватро пазируфта будам. Мутмаин ҳастам, агар каме ба худ фурсат дода будам, ақидаам ҳарчи ҳам росих буда бошад, дар муқобили афкори мутазод қудрати муҳарракаи худро аз даст меод ва ман ба рафтани ба чунин мусофирате тан дар намедодам. Баъд аз он ҳам гӯё тамоми рӯзро сарфи хондани тӯморҳо карда ва ба фикр наафтадам будам, ки мумкин аст чархбол барнагардад ва танҳо дар болои ин кӯҳ бимонам. Агар дар ин хусус фикр карда будам, албатта аз хасу хошок чои гарме барои гузаронидани шаб таҳия меидам. Вале он тасмимот маро ба он чо расонида буданд, ки акнун ҳатто чуръати такон хӯрдан ҳам надоштам ва фикри уфтодан дар варта тамоми вучудамро ихота карда буд.

Ҳар аз чанд бор ғанабам мебурд ва саъй мекардам бедор бимонам ва бо хоб дар чанг бошам. Ин ҳисро доштам, ки вақте оташ тамоm мешавад, хобам мебарад ва мемирам. Аммо гӯё сармо худ дӯсти ман буд, чун намегузошт ба хоб биравам. Ҳар бор, ки каме гарм мешудам ва хобам мебурд, сармо ба бучулакҳои поям мезаду бедорам мекард.

Вақте тирагии шаб ба ниҳоят расид, барои фирор аз танҳои ба шаби дигаре паноҳ бурдам:

*- Бе ту маҳтобшабе боз аз он кӯча гузаштам,
Ҳама тан чашим шудам, хира ба дунболи ту
гаштам.*

Он шаб чандин бор ҳамин шеъри Фаридуни Мушириро замзама карда, аз маҳтоби равшани он шаби тори худро низ равшан мекардам:

*- Шавқи дидори ту лабрес шуд аз қоми вуҷудам,
Шудам он ошиқи девона, ки будам.
Дар ниҳонхонаи қонам гули ёди ту дурахшид,
Боги сад хотира хандид,
Атри сад хотира печид.*

Чое, ки наздикиҳои охири ҳамин қитъа буд, фикр кардам садое аз дурдаст ба гӯшам хӯрд. Муддате ваҳшати дигар аз тарси пеш дар дилам афтод. Рост нишастам ва бодикқат гӯш додам. Хабаре набуд. Фикр кардам, шояд паррандаи дар парвоз буда ё муше, ё чизе дар он чоҳост. Замзамаро аз сар гирифтам:

- Бе ту маҳтобшабе...

Ҳамон садо такрор шуд. Аз чоям баланд шудам ва бо диққати бештаре гӯш фаро дода гуфтам:

- Шумо кӣ?

Чавобе наомад, вале садо наздиктару расотар гардид. Бидуни шак, касе аз камари кӯҳ боло омада, ба ман наздик мешуд. Бо лаҳне омирона пурсидам:

- Шумо кӣ ҳастед?

Садо наздиктару наздиктар шуд. Дар торикӣ хира шудам, вале дидам бурди зиёде надошт ва фақат як-ду метри атрофро медидам. Садо қатъ шуд. Кордро дар даст гирифта, мунтазири ҳамла аз даруни торикӣ шудам. Шеъри Муширӣ ҳамчунон дар мухайилаам мегашт:

- Ҳама тан чашм шудам, хира ба дунболи ту гаштам...

- Ту комилан дар хати тири ман ҳастӣ! - гуфт садое мусаммам аз торикӣ - Аз ҳаракати сареъ худдорӣ кун ... ба пурсишҳои ман босароҳат ҷавоб деҳ. Ман намехоҳам озор бирасонам, вале агар иштибоҳи кӯчаке дар ин хусус бикунӣ, бо як гулӯла халосат мекунам. Бигӯ, кӣ ҳастӣ?

- Ман бостоншиносам. Субҳи ҳамин рӯз барои боздиди харобаҳои қалъа ба ин ҷо омадам...

- Туфанг дорӣ?

- Не. Фақат як корд.

- Кордатро оҳиста ва ором ба тарафи ман парто!

Теги кордро дар даст гирифтаам. Аввал тасмим доштам кордро бошиддат дар торикӣ партоб кунам, ки шояд ӯро бикӯшам ё мазруб созам. Вале вақте мавзӯро ҳақиқитар аз назар гузарондам, дидам, ки шонси чунин исобате чандон ҳам хуб нест. Бинобарин, кордро ҳамон тавр ба тарафе андохтам ва он бо садои хафа рӯи замини намноки қалъаи қадимӣ афтод. Сукут ҳама чоро фаро гирифт. Атрофро нигоҳ кардам. Ҳама ҷо ба ҷуз чанд метри атрофи оташ дар торикии маҳз фурӯ рафта буд.

- Шумо ханӯз ҳамон ҷо ҳастед? - пурсидам.

- Ҳастам! - гуфт ӯ бо хунсардӣ.

- Оё базудӣ хиёли берун омадан аз торикиро доред? - пурсидам.

- Ба маҳзи ин ки иттилооти лозимро аз ту бигирам. - гуфт ӯ.

- Ман танҳо ҳастам - гуфтам. - Имрӯз субҳ маро ба ин ҷо оварданд. Баъд аз зуҳр қарор буд дӯстонам маро бигиранду бибаранд. Вале ин тавр ба назар мерасад, ки нақшаҳои мо мутобиқи майл амалӣ нашуда...

- Барои кӣ кор мекуни? - ҳарфамро қатъ кард ӯ.

- Барои кӣ кор мекунам? – гуфтаашро такрор кардам.

- Бале ! — гуфт ӯ, - Барои кӣ кор мекуни, давлат ё оппозитсиё?

- Ҳеч кадом! – гуфтам, - Ҳамон тавр, ки гуфтам, ман як бостоншинос ҳастам аз кишвари ҳамсоияи ин ҷо Афғонистон.

- Ин ҳарфҳо дигар чист? - гуфт ӯ камтар хашмолуд, - Ман аз ғуруб, аз вақте, ки ҳезум чамъ мекардӣ, ҳамаи қорҳои туро дар назар доштам. Ҳеч чизи ту ба афғон намебарад. Ростаашро бигӯ. Кӣ ҳастӣ?

- Гуфтам, ман дар Афғонистон ба дунё омадаам, вале беш аз бист сол аз кишварам дур мондаам. Дар бахши улуми шарқшиносӣ дар Бритониё кор мекунам.

- Гирам, ки ҳарфатро бовар кунам, боз ҳам мехоҳам ба муқаддасот қасам бихӯрӣ.

- Ишколе нест. - гуфтам, - Ба муқаддасот савганд мехӯрам, ки ман афғон, аз шимоли шарқии Кобул ҳастам. Феълан дар Ингилистон зиндагӣ мекунам ва бист сола ҳаст, ки он ҷо ҳастам ва бо ҳеч чунбиш ё ҳаракати сиёсӣ дар Тоҷикистон робита надорам.

Мисли ин ки ин гуфтор вайро оромтар кард. Гуфт:

- Аз ҳамон ҷо, ки истодаӣ, рост ба канори девор рав ва рӯ ба девор ист! Дар вақти анҷоми ин амал на баргашта ба ман нигоҳ кун, на ҳаракати сареъ аз худ буруз дех!

Итоат карда, як-ду қадам бардошта, рӯбарӯи девор истодам ва дастҳоямро рӯи сангҳои намноки он қарор додам. Мисли ин буд, ки яке аз поҳояш рӯи замин кашида мешуд, вале ман ҷуръати нигоҳ қардан надоштам. Якрост худро ба оташ расониду ҳис кардам, зуғолҳои сӯзонро ҳам зад.

- Гуфти бостоншинос ҳастӣ, ҳамин тавр аст? - пурсид ӯ.

- Ҳамин тавр. - гуфтам, бо девор сӯхбаткунон.

- Пас, имрӯз чи тӯхфаи бостоншиносӣ дар ин ҷо пайдо кардӣ?

- Чизи зиёде наёфтам, - гуфтам, - ҳама ҷои қалъаро гаштам. Заҳмати деворҳо ва андозаи дарҳо ва панҷараҳоро муайян кардам ва ин тавр чизҳо...

Бо садои мутмаин гуфт:

- Ту ҳамаи ин корҳоро субҳ анҷом додӣ. Ман, бар акси он чи гуфтам, ки баъд аз зуҳр ту ро дидам, ҳамаи рӯз корҳоятро зери назар доштам. Бидуни шак зоҳиран ту бостоншиносӣ. Вале мехоҳам дар бораи мадорике, ки ҳамаи баъд аз зуҳр бо онҳо кор мекардӣ ва паёмҳое, ки барои дӯстони коммунистат гузордӣ, каме сӯхбат кунӣ. Оё ин ҷои мулоқоти маъмулии шумоҳост?

- Не...не...не! - гуфтам, дар ҳоле, ки сабӣ мекардам лаҳзае ӯро бубинам, - Шумо иштибоҳ мекунед.

- Саратро бар нагардон! - дастур дод ӯ. - Баъзе вақтҳо ангуштам, ки рӯи куланг аст, контролаш аз дастам дар меравад. Махсусан вақте бо коммунистҳо ва коммунистсифатҳо сару кор дорад. Бигузор аввал хуб бифаҳмам, ту кӣ ҳастӣ ва ин ҷо чи кор мекуни, баъд меғоям сарнавиштат чи хоҳад буд.

То ҳол ҳаракату саканоташ оромии баҳусус доштанд, ки боиси дилхушии ман буд. Вале ин ҷавоби комилан сард оромиши маро тамоман вайрон сохт. Возеҳтар бигӯям, суоли ӯ маро ба худ овард ва маълум

дошт, ки то чи андоза чо нам аз чавониби мухталиф мавриди таҳдид аст.

- Ман қасам меҳӯрам, ки пайгоме ба касе нафиристодам! - гуфтам бо лоба.

- Ман фақат чанд кадам бо ту фосила доштам, - гуфт ӯ, - ту сандукеро аз девор берун овардӣ ва маводи дохили онро зеру рӯ кардӣ. Баъд чизе аз тӯи он бардоштӣ ва итминон дорам, чизе ҳам он ҷо гузоштӣ. Ин корҳо чи маънӣ дошт?

Дигар чорае надоштам ва бояд ҳама чизро мегуфтам.

- Ҳақ бо шумост, - гуфтам, - рostaш ин аст, ки дар вақти наҳор хӯрдан, дар канораи кӯҳ, мутаваҷҷеҳи як сандук шудам. Онро берун овардам. Маводи дохилашро баррасӣ кардам ва барои таъмини амнияти он ба сари ҷояш баргардондам.

- Он чизе, ки тӯи ҷайбат гузоштӣ, микрофилм буд? - пурсид ӯ.

- Не, - гуфтам, - се китъа лочвард буд, ки ба унвони ёдбуд ниғаҳ доштам, чун дар навоҳии мо ин тавр санғҳои қиматбаҳо нест. Аз ин гузашта, дар синф метавонам ба шогирдонам нишон диҳам. Ҳам бояд бигӯям, ки онҳоро на дар ҷайбам, балки дар як қуттии холии филм гузоштам. Агар боваритон намешавад, метавонам онҳоро аз кулборам бигираму ба шумо нишон диҳам.

- Чаро сандукро ба ҷои аввалаш баргардондӣ? Магар ҷунин санадҳое дар раванди кори шумо ёфти гаронбаҳое нест?

- Ҳаст. - таъкид кардам. - Агар бишавад, онҳоро бидуни аз байн бурдани асл ба макони амне мунтақил кард. Вале санадҳои тӯи он сандукро наметавон ба ҳеч вачҳ аз ҷояшон тақон дод. Қарор буд маро бо ҷарҳбол аз қулла боло бикашанд. Агар сандук биафтад, мешиканад ва санадҳои даруни он комилан нобуд мешаванд.

- Пас, тасмим гирифтӣ баргардӣ ва онҳоро бибарӣ?

- Не, ёфти он қадар таърихсозе набуд. Аксари чизҳое, ки дар он аснод буд, дар китобҳои дигар ҳам зикр шуда...

- Хуб. Ҳарфатро бовар мекунам. - гуфт ӯ. - Метавонӣ биёӣ, ин ҷо канори дастам биншинӣ.

Баргашта нигоҳ кардам. Марди миёнсоле бо мӯҳои баланди жӯлида ва риши нисбатан баланди шонанахӯрда ҷалби назарамро кард. Либоси содаи сарбозӣ дар бар дошт ва канори оташ нишаста буд. Туфанге надошт, фақат ҷӯбдастани захиме бағали дасташ гузошта буд. Дар ҳоле, ки ба ҷӯбдастааш ишора мекардам, гуфтам:

- Бо ҳамин мехостӣ сарамро аз танам ҷудо кунӣ?

- Не, бо ин! - гуфт ӯ ва ба тапончае, ки дар камараш дошт ва полтуяш онро пӯшонида буд, ишора намуд.

- Хуб, мутаваҷҷеҳ шудам. - гуфтам бо ноумедӣ.

- Хуб. - гуфт ӯ, - Бигӯ бубинам, аз хондани санадҳое, ки дар сар то сари баъд аз зуҳр хондӣ, чи фаҳмидӣ? Ҳатто як бор ҳам саратро баланд накардӣ, ки ба осмони обӣ ё ба Зарафшони зебо нигоҳ кунӣ.

- Чанд тикка санад дар бораи ҷашни наврӯз ва тарзи ҷашн гирифтани онро дар ин ҷоҳо хондам. Бештари онҳоро дар вақти ҳамлаи аъроб навишта буданд.

- Гуфтӣ тикка санад? - пурсид ӯ бо нигоҳе тааҷҷубомез, - Чаро касе мехоҳад тикка санад барои наслҳои оянда бачо бигузорад?

- Ин тавр, ки маълум аст, вақт барои такмили аснод дар даст надоштаанд. Бинобарин, ҳамон санадҳои нотамодро ҳамон тавр, ки таҳия дида буданд, бачо гузошта буданд. Қисматҳои зиёде, бахусус аз боло ва поёни аснод аз байн рафта, ба сурати хок дар таҳи сандук буд.

- Ҳатман фикр мекунӣ мутахассисини зубда бояд биёянд ва инҳоро бо методҳои махсус бозсозӣ кунанд?

- Не, ман ин тавр фикр намекунам. - гуфтам бо безътиной. - Хеле аз мӯхтавиёти онҳо дар китобҳои ҳамон замон ҳаст.

- Шояд ман битавонам достони як наврӯзи воқеиро бароят бигӯям, - гуфт ӯ, - он тавр наврӯзе, ки сугдиён мегирифтанд.

- Аз ин чи бехтар? - гуфтам. - Вале чун шумо бо ин чо ошноии хубе доред, мумкин аст аввал каме ҳезум барои оташ фароҳам кунем?

- Ман ҳам тӯи ҳамин фикр будам, ки чи тавр мехостӣ ин шаби баланди сардро бо ин оташ ба субҳ биоварӣ!

Ман худам ҳам хайрони ҳамин будам. Ҳатто бидуни омадани ин марди куҳистонӣ ҳам ин рӯз барои ман рӯзе ачиб буд. Дар ҳақиқат аз ҳамон вақте, ки Хуршед ва Моҳпора мавзӯи мусофираташон ба деҳоти атрофи Кӯҳи Муғро матраҳ карданд, зиндагии ман шакли дигаре ба худ гирифт. Баъд ҳам, ки он сандукро пайдо кардам, санадҳои бидуни боло ва поёнро хондам ва ба василаи марди куҳистонӣ бо туфанг таҳдид шудам. Ба таври хулоса, гӯё зиндагиям ҳолати ғайриоддӣ ва ғайримаъмулӣ ба худ гирифта буд.

- Дӯстам, - гуфт ӯ, - исми ман Наврӯз аст. Ман шахсан дар аввалин чашни наврӯзӣ ширкат кардам ва баъд аз он ҳам дар тамоми чашнҳои наврӯзӣ дар тӯли қурун будаам ва аз он болотар, дар тамоми чашнҳои оянда ҳам хоҳам буд. Ҳоло бигӯ, чи фикр мекунӣ. Фикр мекунӣ, касе метавонад достони наврӯзро бехтар аз Наврӯз бигӯяд?

Ҳамин тавр, ки ҳарф мезад, ба ӯ нигоҳ мекардам. Шахсе буд маъмулӣ бо чехраи гандумгун, риши сиёҳу сафеди кампушту баланд ва саре нисбатан дарозу тос. Мӯҳои атрофи сараш рӯи шонааш рехта буд. Исмаш бошад, аввалин аксуламали ман нисбат ба он таачҷуб буд. Вале тӯли умраш маро аз он ҳам бештар мутаачҷиб сохт. Аз худ мепурсидам:

- Оё гири шахси девонае уфтодаам ва бояд ин шаби бепоёнро дар чадал бо вай бигузаронам? Оқибат мавзӯро иваз карда, гуфтам:

- Албатта ҳаққ бо шумост, вале мешвад ба тариқӣ ин оташро дубора ба роҳ андохт? Ман натавонистам чӯби бештаре пайдо кунам.

- Фикри оташ набош - гуфт ӯ, - ба осмон нигоҳ кун ва ба ман бигӯ, чи мебинӣ.

Ба атроф ва боло нигоҳ карда гуфтам:

- Ҳеч чиз, ба ғайр аз торикӣ ва ситораҳои беранг.

- Хуб, - гуфт ӯ, - ҳоло як хоҳиш бикун, вале ба ман нагӯ, ки хоҳишат чист. Туро мутмаин мекунам, ки ноумед нахоҳӣ шуд.

Аз мусоҳибат бо ӯ эҳсоси нороҳатӣ мекардам, вале дар ин вақти шаб, дар болои ин кӯҳи баланд чи кор метавонистам бикунам? Аз тарафи дигар, Хуршед ва Моҳпора низ ҳамин тавр дostonҳои хориқуллодае таъриф карда буданд ва ман боадаб ба онҳо гӯш дода будам. Вале гуфтаҳои ин мард комилан чизи дигар буд. Вақте дид, ман ба ҳарфаш арзише нагузоштаам, пурсид:

- Хоҳиш барои чизе кардӣ?

Чи фарқе мекард. Мисли ин буд, ки дар сарзамини хоҳишҳо будам, хоҳиш кардам, ки дар як чашни наврӯзии ҳақиқӣ ширкат кунам. Албатта хоҳишамро ба вай нагуфтам. Баръакс, аз ӯ пурсидам:

- Ман дуруст фаҳмидам, ки гуфтӣ дар рӯзи оғози офариниш будай ва ҳама чизро ба чашми худ дидаӣ?

- Не! - гуфт ӯ бо тамомият, - Ман ҳаргиз чунин ҳарфе назадам. Гуфтам ман дар аввалин наврӯз ширкат кардаам.

- Мутаассифам. - гуфтам, - Вале магар ин ду идея он қадар бо ҳам фарқ доранд?

- Доранд, - гуфт ӯ, - Ин ду идея бо ҳам замин то осмон фарқ доранд.

Он гоҳ дар ҳоле, ки бо чӯбдастааш оташро зеру рӯ мекард, афзуд: - Дар ибтидои офариниш ханӯз инсоне вучуд надошт, ки наврӯзро чашн бигирад.

- Вале оташ буд, ки онҳоро гарм нигоҳ дорад? – пурсидам ман бо таъна.

- Сармо ин қадар туро дар азоб дорад? - пурсид ӯ ва дарҳол чизе мисли решаи дарахт ба тарафам дароз кард.

- Инро бигир ва бимақ. Аз ту дар муқобили сармо муҳофизат хоҳад кард.

- Ин чист? – пурсидам, дар ҳоле, ки чигунагии решаро аз назар мегузарондам.

- Чизе аст, ки вақте ҳавои ин навоҳӣ хеле сард мешавад, ба ман ҷон мебахшад. Туро ҳам гарм мекунад. Фақат бояд мураттаб онро бимақӣ.

Аввал решаро дар даҳонам гузоштам ва онро бо нӯги забон ба сақфи даҳонам фишор додам. Маззаи гас ва талх дошт.

- Ин бангдона аст? - пурсидам.

- Намедонам, - гуфт ӯ, - намедонам, номи шумо барои он чист. Ман онро таҳти унвони «гиёҳ» мешиносам. Бидуни як оташи муштабал, танҳо гиёҳ метавонад фарқи байни маргу зиндагӣ бошад.

Макидани гиёҳ кам-кам гармии дилнишине дар ҷонам ба вучуд овард. Сарам на танҳо сангин шуд, балки шуруъ ба гич рафтани кард.

- Ин ҷаҳон қадим аст, - гуфт ӯ, - хеле қадим. Ба он кайҳони тира дар боло нигоҳ кун ва тасаввур кун, ду қувваи абадӣ дар канори ҳам қарор доранд ва ба василаи чизе ба номи халаъ аз ҳам ҷудо мешаванд. Тасаввур кун, ин ду қувва барои муддати се ҳазор сол дар ҳамин ҳолат дар канори ҳам бошанд – се ҳазор соли кайҳонӣ албатта. То замоне, ки яке бар дигаре бартарӣ надошта бошад, авзоъ ҳамчунон соқит хоҳад монд, чизе тағйир нахоҳад кард. Дар ибтидои замон вазъи байни қувваи торикӣ ва равшанӣ ҳамин сон буд. Шояд фаҳми

ин мавзӯ барои ту он қадар ҳам осон набошад, вале барои ман офариниш як ҳодисаи мудовим аст. Масалан, ҳамакнун дар он тарафи ҷаҳон оташҳои бузурге шӯълаваранд ва мардум аз рӯи онҳо мепаранд. Оё ту ин сахнаро мебинӣ? Албатта на. Барои ту наврӯз чанд ҳафта пеш буд ва тамои шуд ва то соли дигар барнамегардад. Ман бошам, дар як наврӯзи мудом зиндагӣ мекунам... Хуб, дар ҳар ҳол аз мавзӯи хорич шудам, - ӯ гуфтори худро қатъ кард. Сипас идома дод: - Аз тарафи дигар, ман худро мачбур мебинам, ки ҳамаи ин чизҳоро бигӯям, ҳатто мумкин аст бояд бештар аз ин ҳам бигӯям. Шояд, агар ту маро бештар бишноӣ, эътимоди бештаре ба ман хоҳӣ дошт. Хуб, кучои гуфторам будам? Мисли нур, модда ва ҳаракат низ ҷузъи аҷзое созандаи зиндагӣ мебошанд. Ба маҳзи ин, ки қувваи абадии нур ба ҳаракат омад ва хубиро офарид, қувваи торикӣ низ аз бечорагӣ бадири ба вучуд овард. Аз он пас ин ду қувва қасди ҳалоки якдигарро карданд. Ҳамчунин ду қувва сабӣ карданд якдигарро аз офариниши ҷаҳоне, ки роҳи пешрафташонро мегирад, боздоранд. Ин тавр ба назар расид, ки ду хилқат худ ба худ боиси ба вучуд омадани ду худо гардид. Яке Ахуро Маздо ва дигаре Ангро Маню. Инҳо ду худои комилан мутафовит буданд. Мо онҳоро ба номи худои хубӣ ва худои бадӣ ё худои зиндагӣ ва худои марг мешиносем...

- Вале ин чизҳое, ки гуфтед, чи рабте ба наврӯз доранд? - пурсидам.

- Комилан марбут аст, - посух дод ӯ бо донишмандӣ, - қувваҳои, ки бо ҳам мусобиқа доранд, маъмулан бо ҳам тасодум мекунанд, ин тавр нест? Имрӯз ин тавр аст. Дар аввали офариниш ҳам ҳамин тавр буд. Дар ҳамон ҷои халаъ қувои хуб ва бад бо ҳам даровехтанд. Қувваи хубӣ, ба хоҳири дуои маҳсусе, ки медонист, муваффақ ба шикасти қувваи бадӣ шуд ва он қувваро барои мобақии се ҳазор соли аввал ба даруни торикӣ ронд. Аз он пас,

Ахуро Маздои фотех се хазорсолаи дуввумро бо ба вучуд овардани ду ҷаҳони менӯвӣ шуруъ кард. Яке ҷаҳони ростӣ ва дигаре ҷаҳони моддӣ. Дар ибтидои офариниш, албатта, ин ду ҷаҳон чизе ҷуз ду идея набуданд - ду идеяи созанда, ки Ахуро Маздо мехост ононро ягона сохта, ба ҷанги Ахриман бифиристад. Бо қувваи таксирӣ, ки дар ин ягонагӣ суроғ дошт, Ахуро Маздо мутмаин буд, ки бар қувои торикӣ барои абад фоида хоҳад омад...

- Бигузор бубинам, гуфтори шуморо дуруст мефаҳмам ё на. – гуфтам, - Ин дуруст аст, ки шумо мегӯед, ҷаҳоне, ки мо имрӯз дар он зиндагӣ мекунем, рӯзе ҷуз як идеяи сода набуда?

- Ба гуфтаи ман эътимод дошта бош, - гуфт ӯ, - дар оғоз ин ҷаҳон чизе ҷуз зодаи фикри Ахуро Маздо набуда...

- Пас, мо аз кучо пайдо шудем? – пурсидам.

- Профессор ва ин қадар камҳавсала! - гуфт ӯ, - Ту як шаби сарди тӯлонӣ дар пеш дорӣ ва ман як достони баланд. Бесабр набош! Мо дар бораи харобаҳо сӯхбат намекунем, ки битавонӣ метр рӯи онҳо бигузорӣ ва андозаи дақиқ ба даст оӣ. Замони мавриди баҳс ҳам замони маъмулӣ нест. Гуфтори мо дар бораи замонҳои беинтиҳо ва ҷаҳонҳои беҳад аст, ҷаҳонҳои ивазшаванда. Дар ин миёна зиндагӣ худ чизе ҷуз як тасодуф нест ва ҳамин тавр, ки тасодуфӣ ба миён омада, тасодуфӣ ҳам аз миён хоҳад рафт...

- Пас, кай ин зиндагӣ офарида шуда? - пурсидам бо бесабрӣ.

- Мавзӯи мавриди баҳс кай будани офариниш нест, - гуфт ӯ бо хунсардӣ. – Он чи мавриди баҳс аст, як вучуди беибтидо ва беинтиҳо аст. Зиндагӣ лаҳзае аст бар рӯи ин вучуд. Суоли аслий бояд марбут ба силсилаи тадовуми зиндагӣ бошад.

- Бисёр хуб, - гуфтам, - Холиқ махлуқоти худро мутобиқи кадом меъёри тадовуми замони халқ кард?

- Ин хеле беҳтар шуд, - гуфт ӯ. - Холиқ назму тартибро пояи устувори системаи кори худ қарор дод ва Ашо ё ростиро ба вучуд овард ва дурустӣ ва адолат ба сурати меҳвари аслии офариниш ва зояндаи офаридаҳои дигар гардиданд.

- Ман гуфтори шуморо комилан дарк намекунам. Ростиву дурустӣ чи гуна метавонанд ташкилдихандаи ҷомеа бошанд? Мутобиқи таъриф...

- Ту воқеан бесабрӣ, - гуфт ӯ. - ман гуфтам, ки вақте иҷтимоъе ташкил шуд. - Ташкили иҷтимоъ, албатта, хеле баъд иттифоқ меафтад. - Он вақт эҳтиёҷ ба ташхиси байни некӣ ва бадӣ ба вучуд меояд. Чи басо, ки тамизи некӣ аз бадӣ, ба хотири монанд будани зоти онҳо, он қадар сода нест.

- Дар ин гуфтор шакке нест, - гуфтам.

- Барои ин, ки интиҳобкунанда битавонад байни хуб ва бад тамиз қоиладард, - идома дод ӯ. - Холиқ Воҳу Мано ё худ фикри некро ба вучуд овард. Муқоисаи мудом байни некӣ ва бадӣ дар муқобили меъёрҳои дониш ва биниш яке аз беҳтарин роҳҳои шинохти хуб аз бад аст.

- Ман, ки ҳанӯз дурӯғро надидаам. Магар бадӣ аз ҷидол ақиб нақаша?

- Қашида! - гуфт ӯ. - Вале то кай?

- Ман намедонам, - гуфтам. Шумо гӯед.

- На то ба андозае, ки мавриди назар аст.

- Баъд чи шуд? - пурсидам.

- Офаридагор аз моддаи вучудии Воҳу Мано ҳамон Спинто Армайтиро ба вучуд овард. Ин ҳиссе аст, ки дар интиҳобкунанда диндориву нақӯхоҳиро ба вучуд меоварад.

- Чаро ӯро мураттаб «интихобкунанда» хитоб мекунед? Чаро шахс ё кас, ё чизе мисли он не? - пурсидам.

- Чун дар вақти мавриди назар ҳанӯз касе ба он маънӣ, ки мо мешиносем, ба вучуд наомада. Танҳо сувар чанбаи вучудӣ доранд. Чи тавр мешавад, идеяро ба чизе, ки ҳанӯз ба вучуд наомада, нисбат дод? Офаридагор пайгарди офариниши чизе буд, ки мо онро бо номи Хишатро Вориё ё қудрати муқаддас мешиносем. Ин иҷтимоест аз интихобкунандагон, ки ҳамагӣ диндору нақҷор ҳастанд.

- Вале ҳанӯз камбудҳои зиёде ҳаст. - гуфтам. - Ҳанӯз ҳеҷ чиз чанбаи моддӣ ба худ нагирифта.

-Ҳамин тавр аст, - гуфт ӯ. - Мо дар ҳолати Хавурдод ҳастем, ки ҳолати камол мебошад, ки оқибат ба охири марҳила, яъне Амурдод ё бемаргӣ ва бақо мерасад. Ман онро ҳамчун некии худзо мешиносам, некие, ки мураттаб некӣ ба вучуд меоварад, то он ҷо, ки насли бадӣ ба кулӣ решақан мешавад.

Бино ба гуфтаи шумо, аз моддаи вучудии Воҳу Мано як иҷтимои намиро ба вучуд омад. Он иҷтимоъ ҳоло кучост? - пурсидам.

- Набояд фаромӯш кунӣ, - гуфт ӯ, - ки аввалин пояи баҳс дар ин қисмат ин буд, ки дар офариниш ҳанӯз модда вучуд надошт ва ҳама чиз ҳолати ғайримоддӣ ва теоретикӣ дошт. Дуввум чизе, ки бояд дар мадди назар бошад, ин аст, ки барои офаридагор ин хилқат чанбаи имтиҳонӣ дошт.

- Имтиҳон барои чӣ? Барои сохтани миллиардҳо иҷтимооти ғайримоддии ҳамешагӣ?

- Пуррӯй аст?

- Пуррӯй нест, - гуфтам. – Меҳоҳам ҳамин мавзӯро, ки шумо ин қадар дар борааш дониш доред, каме амиқтар бифаҳмам.

- Метавонистӣ хоҳиш кунӣ, тавзеҳ меодам. - гуфт вай бо ранчидагӣ.

- Бошад! - гуфтам. - Мепурсам. То кунун ман метавонам ду кура – яке равшану дигаре торикро ба назар оварам. Кураи равшан ҳозир ба қабули шакли сода аст, вале кураи торик ҳамчунон дар рукуд монда. Пас, чои афроде мисли ман ва шумо кучост?

- Тасаввуротат бисёр бачост, - гуфт вай. - Фақат ба чои «шакли сода» мегуфтам «шакли моддӣ».

- Хуб, харчи, - афзудам.

- Ҳарчи дигар чи тавр ҷавобе аст, - пурсид ӯ бо ноумедӣ. – Бигузур, ба ҳамин мавзӯ аз диди офаридагор нигоҳ кунем. Агар бишавад, ки ту мақсуди маро дарк кунӣ, ҳеч гоҳ аз он ба баъд «ҳарчи»-ро ба кор нахоҳӣ бурд. Дар иваз дар аҳзи дониши бештар хоҳӣ кӯшид.

- Ки ин тавр, - гуфтам бо лаҳне, ки ҳамеша шогирдонам вақте бо мавзӯҳои мушкил рӯбарӯяшон месозам, ба ман ҷавоб медиҳанд.

- Бале, ҳамин тавр! - гуфт вай бо оромӣ ва бо сабри бисёр афзуд: - Фаромӯш накун, ки бадӣ мумкин аст ҳар он аз торикӣ дарояд ва ба хубӣ ҳамлавар гардад. Аз тарафи дигар, хубӣ ҷаҳоне маънавӣ аз дурустӣ ва покӣ сохта ва пайгири зевар додани он ҷаҳони маънавӣ бо ҷаҳони моддӣ мебошад. Иттиҳоди байни ин ду нерӯст, ки ба Ахуро Маздо дилгармӣ медиҳад ва ӯро дар поён додан ба дурӯғ умедвор месозад, вагарна ҷаҳон метавонад дар зулмати абадӣ фуру равад.

- Яъне ҳамин зулмате, ки ҳамакнун дар қалби он фуру рафтаем? -пурсидам бо ин ишора ба сӯхбати худамон дар рӯи қуллаи кӯҳ дар қалби торикӣ.

- Шояд ҳам ҳамин тавр, - гуфт ӯ бо хунсардӣ.

- Вале фикр намекунам, ки мавзӯ ба ҳамин ҷо хатм шуд? - пурсидам.

- Агар ба ҳамин ҷо хатм шуда буд, оё ту метавонистӣ имшаб рӯи ин кӯҳ ин сӯхбатро бо ман дошта бошӣ?

- На, - гуфтам ва пурсидам, - оқибат чи шуд?

- Қудамо, - гуфт вай, - дорои қувваи зехнии бисёр қавӣ буданд. Насл андар насл гӯё аз қудрати ин қувваи зотӣ кам шуда бошад. Ман мехоҳам ту аз ҳамин қувваи тахайюлии қудамо истифода кунӣ ва ҳамон тавр, ки онҳо аз ачроми самовӣ шаклҳои шеру ақрабу буз дуруст мекарданд, дар зехни худ чаҳони офаридаи кирдигорро таҷассум намоӣ.

- Ман чи тавр метавонам ин корро бикунам? - пурсидам. - Ман, ки ҳатто наметавонам чашмони худамро боз кунам.

- Шояд - гуфт вай. - Макидани гиёхро барои муддате бас кун !

- Фикри хубе аст, - гуфтам. - Мисли ин, ки кори гиёҳ аз гарм кардан ҳам бештар аст.

- Хуб, пас гиёхро канор бигузор! - гуфт ӯ ва сипас бо ҳамон лаҳн идома дод: - Ин осмон шабеҳи як косаи ворона аст, на?

- Бале, ҳамин тавр аст, - гуфтам.

- Агар метавонистӣ ҳамон тавр, ки ман осмонро ламс кардам, осмонро ламс кунӣ, қабул мекардӣ, ки чинсаш саҳт филизмонанд аст. Дар ҳақиқат Аҳуро Маздо онро аз фулузи дурахшон офарид, ки дар муқобили Ангро Маню монанди садде устувор қарор гирад.

- Магар осмон яке аз офаридаҳои бузурги Аҳуро Маздо нест? - пурсидам.

- Албатта ҳаст! - гуфт ӯ. - Осмон аввалин қадам дар силсилаи офариниш аст. Далели сохтани осмон аввал дур доштани бадӣ аз чаҳони минавӣ буд ва дуввум барои боло ниғаҳ доштани офтоб ва моҳ, ки аз боло ба замин наафтанд.

- Ки аз боло ба замин наафтанд? - такрор кардам. - Ин чи тавр ҳарфе аст?

- Холиқ моҳу хуршедро бо меҳ бар рӯи осмон устувор кард, то аз афтодани онҳо ҷилавгирӣ шавад.

- Бо мех? - гуфтам ва хандон идома додам: - Магар ҳамон халаъ, ки байни хуб ва бад буд, чи ишколе дошт, ки лузуми офариниши осмон ба миён омад?

- Бигузор, ба суолҳои яке-яке ҷавоб диҳам. - гуфт ӯ бо лаҳни расмӣ, - Ҳар ду қувва метавонанд дар халаъ амал кунанд ва ҳол он ки Ахуро Маздо мехост бадири то абад аз хубӣ дур нигоҳ дорад ва аммо суоли дигар. Моҳу хуршед бо мех ба осмон часпонда шуданд ва ҳанӯз ҳам ҳамон тавр васл ҳастанд. Барои ту мех чизе аст, ки аҷсомро ба якдигар васл мекунад ва аз ҳаракат бозмедорад. Ин асл ҳамеша дуруст нест.

- Хуб. Ҳар тавре, ки шумо мефармоед, - гуфтам. - Эътимоди ман ба дурустии достони шумо тазалзулнопазир аст.

- Хуб, шояд ба назари шумо он чи ман мегӯям, дoston бошад, - гуфт ӯ, - вале барои касе, ки дар офариниш ширкат дошта, чизе ҷуз ҳақиқат нест.

Вақте ин тавр ҳарф мезад, дар чонам чандиш меафтод. Дар девонагиаш шакке надоштам, вале натиҷаи девонагии ӯ байни ҳоло то субҳи фардо чи гуна сарнавишти маро муайян хоҳад кард, намедонистам. Бехтарин роҳи гурезро дар саргарм доштани вай дида, пурсидам:

- Хуб, баъд чи шуд?

- Маро масҳара мекунӣ? - пурсид ӯ бо таъна.

- Ин чи ҳарфҳое аст? - гуфтам бо лаҳни чиддӣ. - Ман аз ҳар ду ҳарфи шумо якеро қабул...

- Ин ҳам изъони ту, - гуфт ӯ ва баргашт ба асли достони худаш ва гуфт:

- Ахуро Маздо ҳар чизро аз моддаи чизи қаблаш месозад. Вай обҳоро аз моддаи вучудии осмон ба вучуд овард ва заминро аз обҳо сохт. Гиёҳон баъд аз вучуди об офарида шуданд ва сар то сари заминро пӯшонданд. Ва ҳар як аз офаридашудагон на танҳо дорои қувваи махсус ба худ, балки дорои маҷмӯи қувваи махлуқоти пешин

низ ҳастанд. Масалан, гови муқаддас бар гиёҳон бартарӣ дошт ва монанди онҳо замингир набуд ва сипас инсон ба вучуд омад, ки аз ҳайси дониш ва биниш саромади дигарон буд.

- Хуб, - гуфтам. - Оқибат расидем ба гуфтаҳои кӯҳан: инсон сарвари махлуқот аст...

- На, абадан, - гуфт ӯ - на сарвар, балки наздик ба он, ки он ҳам мавриди суол аст. Инсон дар муқобили бадӣ ва дурӯғ заиф аст ва Аҳуро Маздо инро аз ҳар каси дигар беҳтар медонист. Ӯ ба чангҷӯе шикастнопазир эҳтиёҷ дошт.

- Яъне мехоҳед ба чиргаи пайғамбарон ворид гардед, масалан Зардушт. Ин тавр нест?

- На! - гуфт ӯ, - Зардушти пайғамбар хеле баъд аз ин ворид мешавад. Ман аз қуввае сӯхбат мекунам, ки ду ҷаҳони маънавӣ ва моддии Аҳуроро муттаҳид месозад.

- Шумо қаблан ҳам дар бораи ин қувваи муттаҳид кунанда ҳарф зада будед, - сабуруна гуфтам ва пурсидам:

- Манзуратон ҷаҳони табиӣ аст?

- Қисме ҳамон аст, - гуфт ӯ, - қисме ҳам ҷаҳонест, ки Аҳуро Маздо ҷиҳати парвариш ва пешбурди ҷаҳони моддии худ сохта буд...

- Инҳо чи қуввахое ҳастанд? - пурсидам бо бесабрӣ. Охир, то кай метавонистам ба ин лотоъилот гӯш диҳаму аз сармо зачр бибарам.

- Манзурам номирони муқаддас аст, ки ҷаҳонро бо доду дурустиву сулҳу сафову хушӣ пур месозанд.

- Мутаваҷҷеҳам, - гуфтам, - Ва албатта ин мерасонад моро ба шоҳкори хилқати Аҳуро Маздо, унсуре, ки ҷаҳонҳои моддӣ ва маънавии вайро муттаҳид сохта, бар зидди бадӣ қиём мекунад. Манзуратон ростӣ аст? Ҳамин тавр нест? - пурсидам.

- Ҳамин тавр аст. - гуфт ӯ, - Пас аз хилқати ҷаҳонҳои минавӣ ва моддии худ, Аҳуро Маздо комилан розӣ буд,

чун осмон аз ҷаҳони вай дар муқобили бадӣ дифоъ мекард ва ростӣ ба ҷаҳони ӯ қудрату гармии зиндагӣ мебахшид. Дар зери осмон обҳо соф, алафҳо сабзу галлаҳо солим мемонданд. Инсон, ки бар садри ин силсиламаротиб нишаста буд, метавонист дорои як зиндагии содда, орому пурбаракат бошад. Дар ин сурат хубӣ рӯз ба рӯз фузун ва аз қудрати палидӣ коста мешуд. Дар ҳақиқат ҳар атум, ки аз бадӣ ба хубӣ мегароид, ба ҳамон андоза ба саломат, рушд ва азамати ҷаҳони бадӣ садама мерасонд.

- Мисли ин ки хубӣ наметавонист ҷаҳоне басомонгар аз ин биёбад? - гуфтам бо таъна.

- Ҳамин тавр аст! - гуфт ӯ бидуни дар назар гирифтани гуфтори ман. - Албатта бадӣ барои абад дар хоб наместонад. Ӯ бедор шуд, ҷаҳони офаридаи Ахуро Маздоро бо пешрафтҳои он аз назар гузаронду қасам ёд кард, ки онро вайрон хоҳад намуд. Ин корро ҳам кард: ба ин тартиб, ки ибтидо дар осмон раҳнае ба вучуд овард ва аз он роҳ ба даруни офариниши Ахуро Маздо роҳ ёфт. Сипас, батартиб обҳоро олуда сохт, гиёҳонро захролуд кард ва гови муқаддасу инсони аввалинро кушт.

- Охири дoston, - гуфтам бо лаҳне поёнбахш ва афзудам: - холо мешавад оташро роҳ андохт?

- Профессор! - гуфт ӯ, - Сабр дошта бош. Кам-кам боз гиёҳро бимақ, шояд ту ҳам каме сабр пайдо кунӣ. Достони ман бошад, ҳанӯз шуруъ ба гуфтан накардаам. Вале дар хусуси оташе, ки мурағтаб сӯхбаташро ба миён меоварӣ. Дар назар дорам, чунон оташе дар қалби ту ба вучуд оварам, ки тамоми ғубори қурунро зудуда, диде соф ва бевосита дар вучудат падида оварад. Ман чизеро ба ту нишон хоҳам дод, ки тӯморҳо танҳо ғуборе аз ҳақиқати онро ниғаҳ доштаанд. Ва албатта ин корро бидуни вучуди эътимоди комили ту ба ман нахоҳам тавонист кард.

- Бовар дошта бошед! – гуфтам, - Ман ба шумо эътимоди комил дорам...

- Ман ин бовариро дорам. - бо ханда гуфт ӯ. - Вале дар айни замон фарқе байни эътимоди ту ва эътимоди Ангро Маню ба қудрати тахрибии худ намебинам. Ӯ фикр мекард, ки метавонад ба ҷаҳони Ахуро Маздо ворид шавад, онро вайрон созад ва дар вақти муайян бигурезад...

- Хароб карду гурехт? - пурсидам бо таачҷуб, - Магар на?

- Хароб кард. - гуфт ӯ, - Вале натавонист бигурезад.

- Чаро?

- Чун ростӣ фотех аз об дар омад. Агар ёдат бошад, Ахуро Маздо ҷаҳони худро аз ростӣ саршор сохт. Ҳамин ростӣ пас аз пора шудани осмон ва вуруди Ангро Маню ба офариниши Ахуро Маздо осмонро бозсозӣ ва мустаҳкам кард. Вақте Ангро Маню кораш тамом шуд ва оҳанги баргашт намуду, роҳи вурудашро наёфт ва дар зери осмони ситабри Ахуро Маздо зиндонии абадӣ шуд.

- Росташ, - гуфтам ман бо шӯҳӣ, - ман ҳам мисли Ангро Маню худро зиндонӣ хис мекунам, намедонам кучо ҳастам, намедонам мусоҳибаам кист.

- Вақташ бирасад, мефаҳмӣ! - гуфт ӯ бо лаҳне итминонбахш.

Ба макидани гиёҳ идома додам ва гиёҳ эҳсоси гарму дилпазире дар ман ба вучуд овард. Аз он гузашта, хеле ҳам аз маъмул пурҳарфтар шуда будам.

- Пас, агар мутобиқи гуфтори шумо, одам ва тамоми он чи Ахуро Маздо ҷиҳати зисти вай тартиб дода буд, аз байн рафт, Ахуро Маздо ҷаҳонашро чи гуна пуродам сохт? Ману шумо ки ин ҷо ҳастем? Чи тавр ба ин ҷо расидаем?

- Хуш. - гуфт ӯ, - Бешак, ба як мӯъҷиза эҳтиёҷ буда ва он ин тавр аст, ки тухми одам дар гоҳи кушта шуданаш ба моҳ рафта, сипас бо нури офтоб пок

гардида, ба замин бармегарад ва ба сурати буттаи ревосе (чукрӣ), ки ду шоха дошта, аз замин мерӯяд.

- Ин чи ҳарфе аст? - гуфтам. – Инсонҳоро ин тавр хор кардан чи лузуме дорад?

- Бовар кун. - гуфт ӯ. - Шӯҳӣ даркор нест, ин як навъ ревоси самовӣ буд, ки ду соқои ба ҳам часпида дошт.

- Баъд ҳам мегӯед, ки як соқои он марду соқои дигараш зан шуд.

- Офарин! - гуфт ӯ. - Ҳамин тавр.

- Ин ки ҳамаи моро фарзандони ревос мекунад!

- Шуморо, - гуфт ӯ ва афзуд: - албатта фарзанди ревоси самовӣ.

- Худи шумо чи тавр? - пурсидам ман бо сарсаҳтӣ - Ё ки шумо тофтаи чудо бофта...

- Эҳтиёҷ ба беҳурмати набуд. - гуфторамро қатъ кард.

- Мебахшед. - гуфтам ман ва зонуҳоямро ба худ кашидам, то гармии бештаре ниғаҳ дорам.

- Бубин, фарзандам! - гуфт ӯ бо лаҳне ситезачуёна. - Ман ба шумо нагуфтам, ҳар чиро мегӯям қабул кунед ё нақунед. Мавзӯи наврӯзро шумо бо он тӯморҳо оғоз кардед. Ба фикрам расид, ки бояд дониши шуморо дар ин бора такмил кунам.

- Мутаассифам. Як шӯҳӣ набояд ин қадар норухатӣ ба вучуд оварад.

- Ба назари ман ин шӯҳӣ нест. Шӯҳии ҳақиқӣ ин буд, ки ман шуморо ҳамон тавр болои ин кӯҳ бидуни оташ то субҳ мегузоштам.

- Мутаассифам аз гуфторам, - такрор кардам ва афзудам: - вале қисмате аз достони шумо ҳанӯз ҳам бароям мубҳам аст. Ман ҳанӯз намедонам, мо махлуқот чи гуна бо худои худ дар тамос ҳастем...

- Бо дуо. - гуфт ӯ.

- Чи тавр? - пурсидам. - Бидуни восита?

- Албатта на! - гуфт ӯ. - Ба василаи сохтори маздой.

- Ман аз ин сохтор комилан беҳабарам. Кори он чи гуна аст?

- Бисёр сода. Шахс ба рӯҳи худ ё ба фараҳвашии худ мегӯяд, ки хостаашро ба эзаде, ки фараҳвашӣ мешиносад, бирасонад.

- Теъдоди фараҳвашиҳо ва эзадҳо чандто аст?

- Теъдоди фараҳвашиҳо дар ҳар замон ба андозаи теъдоди муъминони дин аст. Эзадон бошанд, онҳо дорои теъдоди зиёд, вале маҳдуд мебошанд.

- Чаро ин қадар эзад бояд вучуд дошта бошад ?

- Чун кори бандгон кори содае нест. Ҳарчи хоҳишу орзуҳои мардум зарифтар шавад, кори эзадон ба ҳамон андоза бештар мешавад.

- Наврӯз-ака, - гуфтам. – ту дostonгӯи забардасте ҳастӣ. Боиси ифтихори ман ҳаст, ки ин ҷо ҳастам ва ба ту гӯш медиҳам.

- Лузуме ба таърифи дostonсароии ман нест. - гуфт ӯ бо лаҳне ҳашинтар аз пеш. - Меҳоҳам ту ба ман эътимод дошта бошӣ. Вақте гуфтӣ, меҳоҳӣ донишатро дар бораи наврӯз вусъат диҳӣ, ман бовар кардам ва фикр кардам, ки метавонам дар ин роҳ кӯмак кунам. Он чи шумо имрӯз ба унвони наврӯз доред, қатрае аз ҳақиқати наврӯз аст, ки дар укёнуси замон ва русум ва одоти ҷаҳон уфтода ва маҳв мешавад. Аз он гузашта, онҳо, ки наврӯзро тавсиф мекунанд, худ аз гузаштаи он иттилое надоранд ва наметавонанд дошта бошанд.

- Дар он чи шумо мегӯед, ишколе нест. - гуфтам дар ҳоле, ки сӯҳбат кардан бо фазои торики рӯбарӯям маро нороҳат мекард. Сипас афзудам: - Фикр мекардам, мавзӯи эътимодро комилан ҳал карда будем.

- Пас ту ба ман эътимод дорӣ? - пурсид ӯ.

- Албатта дорам! - гуфтам. - Магар роҳи дигаре ҳам дорам ?

- Ҳамин ҳарфат. - гуфт ӯ. - Фикр намекунам, ман ва ту ҳамфикрӣ дошта бошем.

- Кадом ҳамфикрӣ? - зери лаб гуфтам. - Танҳо чизе, ки ман мебинам, афзудам ман, - торикӣ асту шабахе, ки бо он ҳарф мезанам. Намедонам, чаро намешавад оташро равшан кард. Шумо аз сарбозҳо харос доред ё аз ҳайвонот ё аз чӣ?

- Барои ман ҳеҷ ишколе вучуд надорад, - гуфт ӯ. - Метавонам аз ҳамин ҷо Зарафшони зеборо, ки дар поён равон аст, бубинам. Осмон тақрибан беабр асту ҳайвонот ва паррандагон ба зиндагии рӯзмарраи худ машғуланд. Теъдоди мардум бошад, аз рӯзҳо камтар аст, вале камубеш ин ҷо ва он ҷо ҳастанд.

Пас ман аз кура дар рафта, гуфтам:

- Магар шумо чи тавр чашмҳои доред, ки даруни ин торикӣ

мебинед ? Накунад ҳамин айнакҳои шаббинро пӯшида бошед!

- Не! - гуфт ӯ. - Ман сиёҳӣ ва тирагии Ангро Манюро дар ҳам шикастаам. Ту ҳанӯз дар он торикӣ ҳастӣ. Дунёҳои мо дигар аст.

- Ман дуруст дарк мекунам, - пурсидам, - ки чун шумо эҳтиёҷ ба гармӣ ва хоб ва монанди инҳо надоред, ман ҳам бояд...

- Абадан ва аслан! - гуфт ӯ. - Ҳар гоҳ эътимодат ба ман содиқона шавад, ҳамин нур туро ҳам роҳбарӣ хоҳад кард.

- Шумо мӯбади оташгоҳе ё чизе ҳастед? - пурсидам.

- На! - гуфт ӯ. - Гуфтам, исмам Наврӯз аст ва одатан дар хорич аз шахро, дар қалби табиат, зиндагӣ мекунам.

- Шумо хамаи рӯз аъмоли маро аз назар мегузaronидед. Ҳам дидед ва ҳам шунидед, ки ман тӯморхоро рӯи навор забт кардам. Чаро он вақт, ки метавонистам шуморо ба хубӣ бубинам, худатонро нишон надодед?

- Чун мутмаин набудам ҳадсам дар бораи шумо комилан саҳиҳ аст. - гуфт ӯ бо лаҳне дӯстона. - Донишмандони бисёре барои дидани ин харобаҳо ба ин ҷо меоянд. Баъзе аз онҳо маълумоти нисбатан муҳимме дар бораи гузашта, ки ман худ ҷузъи он мебошам, ба даст меоваранд. Вале ҳеҷ як аз онҳо он эътимоди нухуфтаеро, ки ман дар шумо суроғ дорам, надоранд.

- Хуб, бигӯед, иштибоҳи ман чи буд? - пурсидам бо ханда.

- Шумо сандукро мӯхру мум карда, ба ҷои аввалаш баргардонидед ва ба ин тартиб чизеро, ки дигарон мебурданд, аз газанд масун доштед.

- Вале ман ин корро кардам танҳо чун василаи бурдани онро надоштам. Агар мебурдам, тамоми мӯхтавои сандук зоеъ мешуд.

- Шояд. - гуфт ӯ. - Вале мо ҳар ду хуб медонем, ки фурсате барои омадани шумо ё дигарон барои гирифтани сандук вучуд надорад. Шумо дунболи маълумот дар бораи наврӯз будед, на дунболи шӯҳрате, ки ин сандук метавонист дар ғӯшаи як музей барои шумо касб кунад. Бинобар ин, шумо маълумоте ҳарчи ҳам норасо ва ноқис аз рӯи тӯморҳо гирифтеду бас.

- Ва ин пояи эътимоди шуморо дар ман ташкил медиҳад?

- На, танҳо ин нест. Шумо намедонед. Аслан наметавонед бидонед, ки шумо ва ман, дар ҳақиқат хонаводаи шумо ва ман, қарнҳо бо ҳам ошноӣ доштаем. Шумо аз як хонаводаи асили туронӣ ҳастед...

- Нафаҳмидам! - гуфтам бо асабоният. - Шумо метавонед нисбати араб ва муғул ба ман бидиҳед, вале туронӣ?

- Бале, туронӣ! - гуфт ӯ ва пурсид: - Чаро ин нисбат шуморо ин тавр асабонӣ кард?

- Асабонӣ! - такрор кардам, - Кӣ асабонӣ аст? Шумо маро туронӣ хитоб мекунед ва интизор доред, ки асабонӣ наштавам?

- Дар ҳар сурат хафа наштав. Манзурам ту набудӣ, туи навъӣ буд.

- На, муҳим нест. - гуфтам ман, камтар ранчида. - Лузуме ба нороҳатӣ барои ман нест.

- Ман абадан чунин эҳсосе надорам. Ин шумо ҳастед, ки бояд тамоми ҷавонибро дар назар гиред ва чизҳои, ки наметонед, биомӯзед. Дар ибтидо шуморо донотар медонистам.

- Фикри шумо дуруст нест! - гуфтам. - Таълиму тарбият аз ман гузашта. Ман профессорам. Раҳнамо лозим шавад, роҳнамо ҳамин ман.

- Ҳарфи ҳисоб ҷавоб надорад. - гуфт ӯ. - Ҳоло, ки ҳама чизро медонӣ, таърихи наҷодиятро аз ҳамон сафҳаи аввал барои ман варақ бизан !

- Яъне чи, аз ҳамон сафҳаи аввал? - пурсидам.

- Яъне ҳамин, - гуфт ӯ бо лаҳне ором ва ҳисобшуда. - Яъне аз замонҳои қадим то ҳоло, ки ту як афгон, ё бигӯям, англисии афгон ҳастӣ.

- Мутаассифам, - қабул кардам ва афзудам: - Ман дониши лозим барои ин корро надорам. Аслан ин тавр маълумоте вучуд надорад.

- Пас иллати аксуламали шадидат дар чи буд ?

Ҷавобе дар посухи ин суоли содаи ӯ надоштаму соқит мондам. Дар айни ҳол худро танҳо ва мавриди таҳдид ҳис кардам. Оқибат гуфтам:

- Чи тавр мешуд, агар шумо шарҳи зиндагии хонаводаи маро баён мекардед?

- Меҳостам баён кунам! Магар шуд?

- Мутаассифам, бифармоед, шурӯъ кунед. - гуфтам бо узрҳои.

- Авохири салтанати мубораки Фаридуншоҳ буд. Барои ду соли тамоми Эронзамин барои тақсим шудани

кишвар байни писарони шоҳ дар чӯшу хурӯш буд. Шоҳ фармуда буд, ки ҳар як писаронаш бахше аз кишварро соҳиб мешаванд, вале ҳеч гоҳ қисмати ҳар фарзанд ва замони тақсимро муайян накарда буд. Вале мавқеи мавҷуд оқибат фаро расид. Эрач, писари чавонтарини шоҳ, мулки Эрон ва фарри каёниро ба ирс бурд. Сарзаминҳои ғарби Хазар ба Салм ва сарзаминҳои шарқ ба Тур расид. Ханӯз як моҳ аз ин фармон нагузашта буд, ки Тур тоифаи худро чамъ кард. Фомили ту, ки аз тоифаи Тур буд ва дар он вақт дар Шуш зиндагӣ мекард, ба ҳамроҳии Тур ба ин навоҳӣ омад. Дар ҳақиқат шаш моҳ баъд аз дастур хонаводаи Тур ҳамчавори туркҳои чодарнишин гардиданду ноҳияи Исикқӯл, ё дақиқтар гӯям, Чулпон Ато иқоматгоҳи хонаводаи ту гардид. Дар зимн, ростӣ, ёдам рафт бипурсам, то кунун ба Чулпон Ато рафтаӣ?

- На! - гуфтам.

- Бояд як рӯзе биравӣ, хонаи аслии ту он ҷост.

- Фомили ман дар Чулпон Ато машғули чи коре буданд? - пурсидам.

- Фомилат сарпарастии идораи баррасии умури турку тур дар ноҳия буд.

- Гуфторҳои шумо чи қадар шавқангез аст! - гуфтам.

- Лутфан бигӯед, чанд сол падаронам масъули ҳамин идораи баррасӣ буданд?

- Барои муддати зиёде, - гуфт ӯ ва афзуд: - то сохтани Сиёвушгирд.

- Сиёвушгирд дигар кучост? - пурсидам.

- Наздики Хутан, - гуфт ӯ ва идома дод. - Ҳамон тавр, ки медонед, Кайковус писараш Сиёвушро ба хунҳои Эрач, ки ғайриодилона ба дасти Тур кушта шуда буд, ба чанг бо Афросиёб фиристод. Аммо вақте Сиёвуш худро бо турониён, ки онҳо низ эронӣ буданд, мувоҷеҳ дид, тоби чанг бо онҳоро наоварда, бо кӯмаки Пирон бо Афросиёб муоҳидаи сулҳ имзо кард. Кайковус

ҳангоми шунидани хабари сулҳ барошуфт ва муоҳидаро ботил хонда, ба Сиёвуш дастур дод, ки қувои Эронро аз рӯди Ому гузаронида, турониёнро торумор ва Афросиёбро дастгир кунад. Сиёвуш аз иҷрои фармони падар сар боз зад ва дар натиҷа монанди як паноҳандаи сиёсӣ ба хоки Турон ворид шуд. Дар он ҷо ибтидо духтари Пирон ва сипас духтари Афросиёбро ба занӣ гирифт ва Сиёвушгирдро ҷиҳати таъмини амният барои хонавода ва пайравонаш сохт. Фомили ту дар ҳамин вақт аз ноҳияи Чулпон Атои имрӯзӣ ба Сиёвушгирд омад, то ин пойгоҳи эронӣ дар Туронро мустаҳкам созад.

- Пас ба сари идораи равобитаи турк чи омад ?

- Туркҳо воридаи ноҳия шуда, онро мустамликаи худ карданд ва ҷузъи ирки онҳо гардид.

- Шумо воқеан хеле ҷизҳо дар бораи фомили ман медонед. Ҳамин тавр нест? - пурсидам.

- Умедворам барои ҷалби эътимоди шумо дониши кофӣ дошта бошам.

- Вале ман, ки ба шумо итминони зиёде дорам. - гуфтам аз рӯи ҳақиқат.

- Вале оё воқеан ҳамин тавр аст ки мегӯед? - пурсид ӯ бо нобоварӣ. - Агар рост аст, барҳез бо ҳам биравем поён дар канори рӯди Зарафшон!

- Кай? - гуфтам бо таҷҷуб.-Ҳоло?

- Бале, ҳамин акнун. - гуфт ӯ.

- Вале ман, ки наметавонам тӯи ин торикӣ чизе бубинам.

- Чи айбе дорад. Ман ба ҷои шумо мебинам ва шуморо роҳнамоӣ мекунам.

- Намедонистам, ки ин озмоише аст барои санҷидани дараҷаи эътимоди ман ба шумо, вагарна ҷавобамро иваз мекардам.

- Ҳанӯз воқеан намедонӣ ман кӣ ҳастам, медонӣ?

- Хуб, шумо дар ҳар ҳол дostonҳои ҷолибе бароям гуфтаед. Вале ҳеҷ як аз ин дostonҳо наметавонад

эътимоди лозим барои фуруд омадан аз кӯхро дар ин торикии маҳз ба ман бидиҳад. Магар марг он поён мунтазири ман нест?

- Чи тавр мешуд, дар бораи Афғонистон бароят ҳарф мезад? - вай мавзӯро иваз карда пурсид.

- Фикри чолибе аст. - гуфтам.

- Пас аз ин, ки Кайхусрав Туронро мусаххар кард, фомили ту ҳам мисли хеле фомилҳои дигар дар сафари ҷаҳонгардии подшоҳ ширкат карданд. Кайхусрав ба ҷоҳои бисёре сафар кард ва дар ҳар ноҳияи камчамбият чандин хонаводаро сукно дод. Хонаводаи шуморо дар Самангон гузошт ва онҳо аз гоҳи нопадид шудани Кайхусрав дар нури пок ва омадани Зардушти пайғамбар ба дарбори Гуштосп дар ин ноҳия зистаанд.

- Инҳо ҳама гуфторҳои нек. - гуфтам, ҳамчунон росих дар ақидаи худ. - Вале ҳанӯз ҳар чи мегӯед, устура ва афсона аст. Аз он гузашта, магар наметавон ҳамин тавр чизхоро дар бораи ҳар эронӣ ё тоҷик ё афғон гуфт? Шумо чизе дар бораи фомили ман, масалан, нагуфтаед, ки ман битавонам шахсан ба дурустӣ он гувоҳ бошам.

- Агар чунин чизе гӯям, мутақоид мешавӣ? – пурсид ӯ.

- Агар чунин бошад, қадаме мусбат дар ин роҳ бардоштаем. - гуфтам ва афзудам: - То кунун шумо маро аз ҷиргаи онҳо, ки аслан боварӣ надоранд ба гуруҳи онҳо, ки ҳозир ба қабул ҳастанд, овардаед. Танҳо қувваи ақлонии ман мутақоид нашуда.

- Ки ин тавр. - гуфт ӯ ва сипас, бо ин ки мо бо ҳам он қадар ҳам шинос набудем, маро бо исми аввалам хитоб карда гуфт: - Пирзод. Ман намехостам шаҷараномаи фомилатро зерурӯ кунам, вале вақте аксуламалатро нисбат ба калимаи Турон дидам, дониستم бояд нуктаҳоеро равшан кунам, то суитафоҳум мунтафӣ гардад. Норасоӣҳои наҷодиро пинҳон кардан даркор нест. Онҳоро бояд мутолиа кард, шинохт ва азхуд кард.

- Манзури шуморо комилан мефаҳмам. - гуфтам ва афзудам: - Вале тамоёзоте, ки шумо тавзеҳ медиҳед дигар, ин рӯзҳо вучуд надоранд. Хамаи туркҳо худро туронӣ қаламдод мекунанд.

- Ин тавр ҳам бошад, - чи ишколе дорад? Магар посурти шумо шуморо ингилисии афғон қаламдод намекунад? Оё ин маъниро медиҳад, ки шумо хувияти ингилисиро ба афғонӣ тарҷеҳ медиҳед?

- Не. - гуфтам дар ҳоле, ки намехостам нигаронии худро

бармало созам. Ман дар бораи худам ба ӯ ҳеҷ чиз нагуфта будам, бо ин ҳол ӯ иттилооти шахсии зиёде дар бораи ман дошт. Пурсидам: - Магар мо бо ҳам дар бораи хувияти миллии ман сӯхбат карда будем ?

- Фикр мекунад, чунин сӯхбате лозим буд?- пурсид ӯ.

- Ман, ки абадан дигар чизе намефаҳмам, - изъон кардам, - абадан.

Ҳар чи бештар ҳарф мезад, ман худро ҳақиртар ҳис мекардам. Албатта достонҳои асотирии вайро ҳар кас, ки бо таърихи қухани Осиёи Миёна ошноӣ дошт, метавонист нақл кунад. Вале исми ман, маълумот дар бораи посурту хувияти миллии маро аз кучо медонист? - Ман кӯчақтарин чизе дар он хусус нагуфта будам. Оё хамаи инҳоро аз миёни чанд калимаи мухтасар, ки гуфта будам, истихроҷ карда буд? Аз кучо медонист, ки ман воқеан аз Мазори Шариф, аз ноҳияи Самангон ҳастам? Накунад ханӯз лаҳча дошта бошам!

- Хуб. - гуфтам. - Мақсадатонро мефаҳмам.

- Пас, бо ман то поён, то канори Зарафшон роҳ меравӣ? - пурсид ӯ дубора бо лаҳне дӯстона.

- Ман дар эътимод ба шумо дар худ шакке надорам. - гуфтам, бо лаҳни очизона. - Умедворам, ки маро дуруст бифаҳмед. Вале ақли ман ханӯз хуб кор мекунад ва ичоза намедиҳад ман бо дониши комил бо пой худ дар коми марг қадам бигузорам.

- Инҳо чи ҳарфхоест? - пурсид ӯ. - Лутфан сахнабозӣ накунед. Шакке надорам, ки эътимоди шуморо он тавр, ки падаратон чалб мекард, дар қудрати ман нест ва бояд кӯшиши бештаре ба харч диҳам.

- Манзуратон аз «чалб мекард»-ро намефаҳмам. Магар иттифоқи афтода?

- Фарзандам, - гуфт ӯ. - Мутаассифам. Номе бароят дар роҳ аст, ки вақте ба меҳмонхонаи «Тоҷикистон» расидӣ дарёфт мекунӣ. - Мутаассифона, ин нома ховии хабари хуб нест.

- Таваҷҷӯҳ кунед. - гуфтам. - Лузуме ба тарсондани ман нест, чун маро ҳарос ба андозаи кофӣ ранҷ медиҳад. Росташро бихоҳед, аз ҳамон лаҳзае, ки садои шуморо шунидам, то ин замон як лаҳза роҳат надоштаам. Даст аз сарам бардоред.

- Чи тавр метавонам ҳоло, ки ин қадар ба чалби эътимоди шумо наздик шудаам, шуморо раҳо кунам?

Гуфтам: - Агар ин лаҳи гуфторро идома диҳед, тадричан маро ба вартаи марг мекашед. Ки ин албатта нақшаи шумост. Вале бояд бигӯям, ки ман қонеъ нестам ва қонеъ шудани ман бо баёни чанд устура ва таърихчаи норасо анҷомпазир нахоҳад буд.

- Шояд онҳо барои шумо чизҳои норасо бошанд. - гуфт ӯ.- Вале барои ман инҳо ҳақиқат ҳастанд.

- Як чизи дигар ҳам меҳостам хотирнишони шумо созам. Лутфан маро фарзанд хитоб накунед. Ману шумо ҳамсол ҳастем.

- Чиддӣ мо ҳамсин ҳастем. - гуфт ӯ бо таъна. - Пас чи тавр шуд, ки ту озмунро бохтӣ? Туркҳо, ки ту ин қадар бо ихонат аз онҳо ёд мекунӣ, ақаллан ҳафт чадди худро дар ёд доранд. Дар ҳар ҳол, бигузур бипурсам. Магар чадди бузургат бо Амир Амонулло ба сафари Урупо нарафт?

- Рафт. - гуфтам хозиёна. - Дар ҳақиқат сафари чадди бузургам танҳо кори муҳимми анҷомпазируфта

дар зиндагии падар бузургам буд. Фикрашро бикунед, падарам ҳам.

- Мутаваҷҷеҳи гуфтори худат дар бораи падарат шудӣ? Феъли гузашта ба кор бурдӣ.

- Бошад, феъли гузашта ба кор бурдам. Вале манзурам ин набуд, ки шумо мегӯед. Илова бар ин, шумо кадом як мадракро ба даст додаед, ки ба шахси ман рабт дошта бошад. Чизе, ки ғайр аз ман аҳаде надонад.

- Вале шумо хостори чунин мадраке нашудед?

- Қабл аз ҳар чиз, - гуфтам. - Бидуни хошия рафтан, ба ман бигӯед. Чаро чалби эътимоди ман барои шумо ин қадар муҳим аст?

- Чун меҳоҳам ба шумо нишон диҳам, ки он орзуе ки кардед, чи гуна ба пешгоҳи Ростин меравад ва бармегардад. Ҳеч касе ин марҳиларо надида.

- Наврӯз-ака, агар воқеан ҳамин тавр исме доред. Чаро ин қадар бо ман шӯҳӣ мекунед?

- Шӯҳӣ нест. - гуфт ӯ бо эътимоди росих. – Он чи мегӯям, айни ҳақиқат аст.

- Чи мешавад, агар ман наҳоҳам биравам?

- Хуб, ба баҳсамон идома медиҳем. Шояд бирави.

- Шояд, - гуфтам ва хомӯш шудам.

- Ҳоло, - гуфт ӯ, - дар бораи чизҳое, ки фақат ту медонӣ. Ёдат ҳаст, понздаҳсола будӣ ва бо бачаҳо канори осӣёб бозӣ мекардӣ? Тӯи рӯдхона афтодӣ. Чун шино балад набудӣ, об босуръат туро ғалтонд ва ба тарафи гирдоби канори пул кашид. Дар гирдоб фуру шудӣ. Чанде баъд худатро ёфтӣ, ки дар канори рӯд ба шоҳаи дарахти афтодае часпида будӣ. Ин сахна ёдат нест?

- Ёдам ҳаст. - гуфтам, дар ҳоле, ки дар торикӣ ба дунболи ӯ мегаштам.

- Хуб, ин воқеаро чи тавр арзёбӣ мекунӣ?

- Намедонам чи тавр. - гуфтам ва афзудам: - Танҳо чизе, ки ёдам ҳаст, ин аст, ки дасте маро гирифт ва

вакте ба худ омадам, ба шохаи дарахте часпида будам. Он даст дасти шумо буд?

- Ман нагуфтам ин дасти кӣ буд. - гуфт ӯ бо лахне бетафовут. - Ман фақат ин воқеаро хотирнишон кардам. Боз, вакте нуздаҳсола будӣ, - идома дод ӯ, - бо зани фаранҷӣпӯши зебӯе пеши дари хона мулоқот мекардӣ ва бо ҳамдигар вориди долони дарозу торики хона мегардидед. Як рӯз вакте бо ҳамон зан ба охири долон расидӣ, мутаваҷҷеҳ шудӣ, ки зан худаш нест ва марде аз зери фаранҷӣ берун омад. Шурӯъ ба фарёд задан кардӣ...

- Хуб, бас, манзуратонро фаҳмидам! - гуфторахро қатъ кардам ва ба унвони охири аз озмун пурсидам: - охири наврӯзи ҳақиқии маро ба хотир доред ?

- Ба хотир дорам. - гуфт ӯ.

- Бароям бигӯед.

- Чи ҳаст, ки бигӯям? Дар хобгоҳи донишгоҳи Кобул зиндагӣ мекардӣ. Бо вучуди камии пул барои чашни наврӯз ба ҳамутоқҳоят кӯмак кардӣ. Як бӯғча либос аз Мазори Шариф расида буд, вале ту тасмим гирифтӣ онҳоро напӯши. Таҳи кафшҳоят суроҳ шуда буд ва чуробҳоят фақат қузаҳои поҳоятро мепӯшонданд.

Гуфтораш беғаш буд. Бо ниҳояти дармондагӣ пурсидам:

- Шумо ин ҳама маълумот дар бораи ман аз кучо ба даст овардед?

- Ман ин тавр маълумотҳоро дорам. - инро гуфт ва аз чояш баланд шуд. - Бақияи шабро гарм мемонӣ. Ман дигар меравам.

- Кучо меравед?

- Вақташ расида, ки оташатро ба худат баргардонам. - инро гуфт ва бо асояш оташҳоро ҳам зад. Оташ барқе зад. Ман канори оташ дароз кашида будам, гарму роҳат.

Аз он ҷо, ки нигоҳаш кардам, баландқаду ғайримаъмулӣ ба назар расид.

- Ҳоло, ки гуфтахоятон эътимоди комили маро нисбат ба шумо чалб карда, кучо меравед? - пурсидам.

- Рост мегӯед? Ман шуморо мутақоид кардам?

Инро гуфт онгоҳ рӯи оташхоро бо хокистар пӯшонда афзуд: - Пас биравем.

Бар хилофи тамоми он чи дар хушу ақли ман ҳукмфармост, дастамро дароз карда дасташро гирифтам. Дасташ гарму хуша хеле баландтар аз он буд, ки ман тасаввур мекардам.

Он чи беш аз ҳар чи чалби тавачҷӯхи маро кард, ин буд, ки вақте бо асояш оташро ҳам зад, барои як сония шакли аслиашро дидам. Аслан ба касе, ки қаблан дида будам, шабех набуд. Шахсе, ки сари шаб бо ман дар канори оташ нишаста буд, шахси оддӣ буд дар либоси шикор. Наврӯз-ака чехраи нурунӣ дошт ва либосе муфаттах ба сабки Бухорӣ Шариф пӯшида буд.

3

Вақте истодам, ё фикр мекунам истодам, баданам карахт буд ва сарам гич мерафт. Қабл аз шурӯи қадам гузоштан ба қалби торикӣ худамро чамъучур карда, дасти Наврӯз-акаро маҳкам дар даст гирифтаам. Замини зери поям дар ибтидо комилан сифту сахт буд, вале чанд қадам дуртар нарму абрин менамуд. Ҳис кардам, дар ботлоқ қадам мегузorem. Каме баъд ҳатто ин ҳис ҳам иваз шуд ва ҳис кардам, дар коми ҳамон дарраи сахмнок, ки чанде қабл дида будам, фуру меравам. Ҳолате ачиб ба ман даст дод ва аз ҳуш рафтаам.

Вақте ба худ омадам, бо ин ки дар торикии маҳз будем, ҳис кардам, ки Наврӯз-ака ба таври ғайритабиӣ бузург шуда, дар ҳақиқат мисли ғул. Илова бар он, ман дигар ба дасташ начаспида будам, балки рӯи шонааш истода, ба чанд нахи мӯи ӯ банд будам. Эҳсоси афтидан, ки қаблан вучудамро фаро гирифта буд, акнун дигар шуда, ҳис мекардам, рӯи болҳои ҳавопаймо ё паррандаи бузурге қарор гирифта, ҳар он ба қалби торикӣ наздиктар мешудам.

- Мехостӣ дар як чашни наврӯзии воқеӣ ширкат кунӣ. - гуфт ӯ. - Ман ҳоло омодаам ин орзуро ба миён бигузорам. Вале қабл аз шурӯи ин муҳим чанд чизро бояд хотир нишон кунам. Аввал он ки ту мавҷуде ҳастӣ хокӣ, ки хоҳӣ тавонист рафтори фариштагони самовиро аз назар бигузaronӣ. Чизҳои бисёре, бинобар ин, вучуддоранд, ки дониши ту дар бораи онҳо ё ноқис аст, ё бояд такмил шавад. Вагарна дарки дараҷоте, ки дар тайи онҳо орзуи ту баровардашуданӣ ё мардуд мегардад,

бароят номаълум хоҳад монд. Дигар он, ки агар орзуи ту аз маротиб бигзарад, то ба чойгоҳи Ростин бирасад, бояд бидонӣ, ки ту қодир ба дидани охирин марҳалаи баррасии он нахоҳӣ буд. Нури сафеди Ростин тобише чунон шадид дорад, ки шахси оддиро дар як лаҳза кӯр месозад. Се дигар он, ки дасти охир ё орзуят бароварда мешавад ва худро дар маркази орзуи худ меёбӣ, ё бароварда намешавад ва торикии атрофи ту ҳамчунон фанонопазир мемонад. Тасмими Ростин, албатта, тасмими ниҳой аст.

Авзоям маро ба фикр вомедошт ва чун намедонистам чи кор бояд бикунам, тамоми эътимоди худро дар Наврӯз-ака мутамаркиз сохтам ва гуфтам:

- Ман дигар ба ин, ки кӣ ҳастам ё ба кучо меравам, коре надорам, тамоми тасмимҳо бо шумо, - гуфтам.

- Агар ин тавр аст, - гуфт Наврӯз-ака. - пас худатро омодаи дарёфти тасмими Ростин намо!

- Қори тасмимгирӣ сарё анҷом мегирад? - пурсидам бо кунҷковӣ.

- Мумкин аст, вале ҳамон тавр, ки гуфтам, ҳамаи орзуҳо ва авомир бо ниҳояти диққат арзёбӣ мешаванд.

Ҳамон тавр, ки сӯхбат мекардем, торикии мутлақи атрофи мо тадричан тағйири ранг дода, ба ранги бунафши боз дар омаду миллионҳо нуқоти ситорамонанд дар он ба ҳаракат даромаданд.

- Мо акнун дар нуқтае ҳастем, ки аз он ҳамаи авомиру орзуҳо роҳи худро ба қониби Ростин оғоз мекунанд. - гуфт ӯ ва афзуд. – Гарчи наметавонӣ орзуи шахсии худро бубинӣ, метавонам бигӯям, ки гузаштани орзуят аз ин марҳила бемонё аст.

- Фикр мекунӣ, оқибат орзуям бароварда хоҳад шуд? - пурсидам.

- Наметавонам бидонам. Ин фақат истгоҳи аввалин аст. Ҳамон тавр, ки мебинӣ, миллиардҳо орзу аз замин ба осмон фиристода мешавад.

- Мутаассифам, вале ман ҳарчи бештар саъй мекунам, ки анвори мухталифро аз ҳам чудо кунам, наметавонам. Оё ин нуқтаҳо, ки ба назари ман ҳама дорои як ранг ҳастанд, ҳар як ранги махсусе ба худ дорад?

- Бале, ҳамин тавр аст, - гуфт ӯ ва афзуд, - агар ёдат бошад, ин ҷо фақат як табақа болотар аз сатҳи муъминон аст. Бинобар ин, тамоми орзуҳо ба ин истгоҳ фиристода мешаванд. Ин ҷост, ки хеле аз орзуҳо рад мешаванд ва хелеҳо бесамар мемонанд.

Гуфтам:

- Медонам, ки наметавонам нуқта ё нуқоте, ки орзуи маро ташкил медиҳанд, тамиз бидиҳам, вале Наврӯз-ака, шумо метавонед бубинед орзуи ман бароварда мешавад ё не?

- Лозим ба гуфтани ман нест. Худат ба зудӣ хоҳӣ дид.

Сипас, ҳамон тавр, ки сӯхбат мекардем, ранги бунафш тадричан ҷои худро ба як навъи махсуси ранги обӣ дод, ки дар он нуқоти равшани сафед бо суръати аҷиб дар ҳаракат буданд.

- Ҳис мекунам, ки ба истгоҳи дигар расидаем. Ақаллан бигӯед, орзуи ман аз истгоҳе, ки будем, гузашт ё ҳамон ҷо монд?

- Орзуи ту ҳоло шонси бисёр беҳтаре дорад то қабл, - гуфт ӯ.

- Истгоҳҳои дигар ҳам ҳаст?

- Бале, ин ду истгоҳе, ки дидем, поёнтарин истгоҳҳои силсиламаротиби қабул ва рад аст. Аксари касоне, ки бояд рад шаванд, дар ҳамин ду истгоҳ рад мешаванд. Рад шудан дар маротиби баъдӣ, бинобарин камтар иттифоқ меафтад.

Ҳамин тавр, ки Наврӯз сӯхбат мекард, ранги обӣ ба ранги сурхи боз мубаддал шуд ва нуқтаҳои сафед ба сурати рубони нуқраифом чилвагар шуданд.

- Фикр кардам, орзуи ман орзуи содае беш набуд.

- Орзуи сода вучуд надорад, - гуфт Наврӯз-ака. - Ҳамаи орзуҳо ҳамарзиш ҳастанд ва ҳама бо як миқёс арзёбӣ мешаванд. Баъзе орзуҳо, ҳамон тавр, ки мумкин аст дида бошӣ, аз марҳалаи аввал болотар сууд намекунанд. Маънии он ин аст, ки дар ин навбат шахси орзукунанда тадорукоти лозим барои хусули орзуро надорад.

Ранги сурх он тавр, ки ман интизор доштам, ба ранги дигаре мубаддал нашуд, балки панҷ ранги дигар – норанҷӣ, сабз, хокистарӣ, зард ва тиллоӣ – ба он пайвастанд ва дар пеши чашмони ман яке шуданд. Он вақт Наврӯз гуфт:

- Ёдат ҳаст, дар бораи дидани Ростин чи гуфтам? Ба зудӣ ин рангҳо дар ҳам яке шуда, ранги сафеди дурахшоне ба вучуд меоваранд. Хоҳиш мекунам, чашмҳоятро бибанд ва то замоне, ки ранги сурх бармегардад, боз нақун.

Бо бесабрӣ пурсидам:

- Ин чи қадар тӯл мекашад?

- Ҳамон андоза, ки замон эҳтиёҷ дорад, - гуфт ӯ. - Дар тӯли замоне, ки чашмҳоят баста ҳастанд, тамоми орзуҳо ва авомире, ки ба ин ҷо расидаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифта, ҷавоб мегиранд.

- Яъне тасмимоти Ростин ба ҳамкорони Ростин, ки онҳоро ба хотири ман ба сурати ранги сурх чилва додаед, бармегарданд?

- Ҳамин тавр аст, - гуфт Наврӯз-ака.

Пас аз ғарқ шудан дар рангҳои зебо ва гуногун бароям мушқил буд, ки дубора ба зулмате, ки аз Кӯҳи Муғ маро ҳамроҳӣ карда буд, баргардам. Хушбахтона, муддати тасмимгирӣ дере напойд.

- Мутмаин ҳастам, - гуфт Наврӯз-ака, - ки ту бо бесабрӣ мунтазири бозгашти ранги сурх ҳастӣ. Метавонӣ чашмҳоятро боз кунӣ.

Чашмҳоямро, ки боз кардам, дидам ранги сурх худро аз рангҳои дигар чудо карда, тадричан ранги обӣ ба худ гирифт. Чизе нагузашт, ки ранги обӣ боз ба ҳамон ранги бунафши аввалин табдил шуд. Сипас, дар ҳамон замоне, ки наздик буд аз Наврӯз-ака бипурсам, оё орзуи ман бароварда шуда ё на, бӯи ғализи ақоқиё сар то сари муҳити атрофамро пур кард ва дар ҳамон замон ранги бунафш ба ранги сафеди дилнишине табдил шуд. Мо, ё бехтар бигӯям, Наврӯз-ака бар фарози дарёчаи ороме дар васати дарраи хушобухаво ва сарсабзе истода буд. Ба атроф, ки нигоҳ кардам, авзои чуғрофиёии дарра бароям ҷолиб буд. Дуруст мисли зарфе буд, ки атрофи онро кӯҳҳои барфолуди баланд ба вучуд оварда бошанд. Худи дарра бошад, даррае буд паҳн, махсусан дар тарафи чапи дарёча. Замини дарраро сангҳои бузург, дарахтон ва гиёҳон пӯшонида, гоҳ-гоҳе ҷоҳои холӣ низ буд.

Гардиши мухтасарам дар дунёи Ростин диди маро нисбат ба ҷаҳони моддӣ иваз кард, чунонки метавонистам на танҳо он чиро дар атрофам мегузашт, тасаввур кунам, балки метавонистам дар ҳамаи ҳаводиси дуру наздик ширкат кунам. Ҳаводисе, ки қаблан бароям қобили фаҳм набуданд ё ноошно буданд, акнун комилан табиӣ ба назар мерасиданд. Масалан ҳоло метавонистам ба осонӣ нурҳои обии бозро бо обҳо, сабзи бозро бо дарахтон ва нурҳои хокистариро бо замин, сангҳо ва кӯҳҳо марбут созам. Ҳамин тавр метавонистам тамоми он чиро, ки дар дарра буд, ҳатто инсонҳоро, бо рангҳои мухталифи тайф рабт диҳам.

- Ростин ҳамон манбаъи зиндагибахш аст? -
пурсидам.

- Не, - ҷавоб дод ӯ ва афзуд. – Ростин Ростин аст.

- Ман аз дидани маротиби Ростин дар рангу нигорҳои дилпазир бисёр хурсанд будам, - инро гуфтам ва афзудам: - аз он ҳам хушҳолтар будани ман дар ин аст,

ки ин дарра, бо вучуди шабех будани он ба чаҳони ман, он қадар дигаргун аст.

- Илллати ин ки туро аз маротиби Ростин гузарондам, ҳамин буд, ки битавонӣ маънавиётро аз моддиёт тамиз диҳӣ. Масалан, ҳоло мебинӣ чи гуна ҳар унсури моддӣ як ҳолати маънавии махсус ба худ дорад, ки бо навъи нур тавъам аст.

Гуфторашро тасдиқ карда гуфтам:

- Аҷаб дар ин аст, ки ман як умр бо ҳамин аносири моддӣ зиндагӣ кардаам ва аз маънавиёти онҳо беҳабар будаам. Ҳоло ҳам, ки то андозае ошно шудаам, аз шиддати зиёдии иттилоот комилан калофа шудаам. Масалан, вақте ба он ҳама ранг, ки дар тағйиру таҳаввул ҳастанд, нигоҳ мекардам, беш аз як нури сафед надидам. Далели ин ягонагии маҳз дар чист?

Чун дар ҳар қатъи замонӣ ва маконӣ фақат як нури сафед метавонад вучуд дошта бошад. Ҳамчунин ман наметавонам робитае байни рангҳои гуногун ва нури сафеди Ростин бубинам. Далели он чист? – пурсидам.

- Як лаҳза сабр кун, мебинӣ.

Ҳамон тавр, ки сӯҳбат мекардем, шуъое аз нури сафед дар дарра пайдо шуд ва дар васати сахна қарор гирифт. Нурҳои дигаре, ки дар мучтамаъи қаблӣ дида будам, онҳо ҳам дар дарра пайдо шуданд ва дар қатори нури сафед дар чоҳи махсус қарор гирифтанд. Он вақт боз як чизи ғайри қобили бовар иттифоқ афтод. Гӯё дар асари сеҳру чоду шиддати нур кам шуд ва тадричан ҳайкалҳои инсонӣ аз ҳар як нур берун омад. Ин одамҳо он гоҳ оҳиста-оҳиста ба тарафи суфраи бузурге, ки дар канори дарёча андохта буданд, ҳаракат карданд. Ман ин суфраро барои аввалин бор медидам, чун бадани бузурги Наврӯз онро аз ман пинҳон дошта буд.

- Ҳоло метавонӣ иттилооти қабلياتро бисанҷӣ.

- Метавонам ба хубӣ? – пурсидам.

- Базудӣ маълумоти зиёде дар бораи онҳо хоҳӣ ёфт. - гуфт ӯ.

Дар болои суфра тахти заррине гузошта шуда буд ва дар болои он тоҷи заррине буд, ки маълум набуд ба чой часпида бошад. Нури сафед, ки ҳоло ҳам ба шакли Наврӯз ва ҳам ба шакли шоҳони қадимии Мовароуннаҳр буд, ба болои тахт нишаст ва тоҷро бар сар гузошт ва ба садои шодбоши ҳозирон посух дод. Чамъият бо ҳаяҷони бисёр посух доданд, посухе, ки монанди он дар умрам надида будам. Хуррамӣ ва шодии мардум ба таври возеҳ фарри шоҳиро қувват дод ва инъикоси он дар осмонҳо печид. Ҳамин тавр нурҳое аз миёни мардум низ бармехост ва сатҳи дарраро мунаввар месохт.

- Ин Чамшедшоҳ аст? - пурсидам.

- Ин ҳомили нури сафед аст. - гуфт Наврӯз. – Ӯ исме бахусусе надорад.

- Гуфти ки ин аввалин наврӯз аст. Бинобар ин, ин шоҳ бояд ё Каюмарс бошад ё Чамшед. - ман пофишорӣ кардам.

- Ман нагуфтам ин аввалин наврӯз аст. - гуфт ӯ. – Гуфтам наврӯзи мудом. Ин сахнае, ки мебинӣ, сахнае худзо аст. Аз ҳайкалҳо он касе, ки аз нури сафед берун омад, касе аст, ки ба василаи Ростин чихати идораи умури холиқ муаяйн шуда.

Аҳсант!- гуфтам. - Шумо гуфтори маро собит кардед.

- Ҳеч гоҳ ин тавр чизе нест, - гуфт Наврӯз. - Умедам ин буд, ки лотоилоти тӯморҳоро ҳамон ҷо рӯи Кӯхи Муғ гузошта будӣ.

- Ман, ки фикр кардам гузоштам. - гуфтам.

- Ту танҳо маводро он ҷо гузошти, вале қисмати аслии онҳоро ханӯз бо худат ба ин ҷо ва он ҷо мебарӣ.

- Хуб, ман дигар гич шудаам.

- Афкоратро рӯи ҳамон усуле, ки гуфтам, мутамаркиз кун!

- Бошад! - гуфтам. - Вале оё мумкин аст шумо рабти он усулро ба ин вақоеъ бароям равшан созед?

- Дар замонҳои мухталиф, - гуфт Наврӯз. – бастагӣ ба ин, ки ҳомилони анвор авомири Ростинро чи гуна иҷро мекунанд, қудратҳои мухталифе ба онҳо эҳдо мешавад. Масалан ҳомили нури обии боз контроли укёнусҳо, дарёҳо, дарёчаҳо ва рӯдхоро дар даст дорад. Зиндагӣ ва марги обҳо ва он чи зиндагиаш бар зиндагии обҳо ниҳода шуда, низ дар дасти ҳамин қудрат аст. Агар корашро дуруст анҷом надихад, мулкаш вайрон мешавад ва бо вайрон шудани он зиндагии тамоми вобастагони он мулк низ хисороти фаровон мебинанд. Инро ҳам бояд изофа кунам, ки чун нури обӣ бузургтарин ҳомии нури сафед мебошад ва қудратбахшии ӯ ба нури сафед беҳамтост, ин нур ҳамеша дар канори нури сафед мемонад. Намедонам манзурамо дарк мекуни ё на?

- Дарк мекунам, - гуфтам. - Шумо тавзеҳгари хубе ҳастед.

Ва афзудам:

- Агар ин кас ҳомили нурҳои обӣ дар тайи аъсор буда, чи тавр метавонад ин қадар ҷавон бошад ва пушти сари падараш биистад?

- Далелаш ин аст, ки ман бори аввал намояндагони Ростинро дар шакли аслии худашон ба ту нишон додам, вале ту натавонистӣ онҳоро дида бишносӣ. Бинобар ин, ҳоло онҳоро дар шакли инсонӣ нишон медиҳам, ки бароят қобили фаҳм бошад.

- Пас онҳо ҳам. ки дар канори валиаҳд ҳастанд, ҳомилони нурҳои сурху сабз ҳастанд? - пурсидам бо таъна.

- Ҳамин тавр аст, - гуфт Наврӯз. - Шояд ту бихоҳӣ онҳоро раиси сипоҳ ва мӯбади мӯбадон бимонӣ, вале ин фақат ба хотири шаклҳое аст, ки ман ҷиҳати ёри ба ту

бар онҳо изофа кардаам. Дар ғайри ин сурат инҳо ҳамон ҳомилони анвор ҳастанду бас.

Ҳамин тавр, ки сӯхбат мекардем, мулозимони шох, ки ман бо вучуди гуфтори Наврӯз-ака онҳоро бо ановини валиаҳд, мӯбади мӯбадон ва сипаҳсолори сипоҳ ва теъдоде сипоҳӣ мешинохтам, худро таҳти як силсила маротиб дар пушти подшоҳ қарор доданд. Вақте онҳо дуруст чоҳон худро ёфтанд, подшоҳ дасти росташро баланд кард. Чамъият аз дуру наздик фарёди шодӣ бардошт.

- Ба назарат ин садон шодии беғаш нест, ки на танҳо осмон, балки маъвои палидиرو равшан месозад? - гуфт Наврӯз-ака.

Наврӯз бидуни қайду банд ба ҳар кучо, ки мехост, мерафт. Мисли ин ки дигарон ё ўро намедиданд ё ҳаракоташ барояшон оддӣ буд. Аз он ҷо, ки истода буд, рафта худро комилан ба суфра наздик сохт ва дуруст дар болои сари подшоҳ истод. Суфра он қадар шоҳона буд, ки на ибтидояш пайдо буд ва на интиҳоаш.

Мисли ин буд, ки ман ба ин суфраи рангоранг ва зебо аз рӯи шоҳаи дарахти баланде нигоҳ мекардам. Чизҳои рӯи суфра аз як тараф комилан мисли чизҳои маъмулии рӯзмарра ва аз тарафи дигар чизҳои осмонӣ ва беҳамто буданд. Дар пеши подшоҳ, дар масофати наздик ба чаҳор метр, як саккуи баланди гирд қарор дошт. Баландии ин сакку ба ҳамон андоза буд, ки баландии саккуе, ки таҳти подшоҳ бар он қарор дошт. Худи сакку бо порчаи ҳарири зарди боз пӯшида шуда, рӯи он анвоъ ва ақсоми чизҳо гузошта буданд. Наздиктарин чиз ба шох як оташдони тилло буд пур аз оташ ва чӯбҳои хушбӯ, ки атри онҳо фазоро фаро гирифта буд. Манзараи оташ бисёр дилангез буд ва шӯълаҳои оташ то баландии тоҷи подшоҳ забона мекашиданд. Дар атрофи оташдон шаш синии нуқра дар фосилаҳои муайян аз якдигар гузошта буданд ва дар рӯи ҳар синӣ навъи

маҳсусе аз ғаллот ва хубӯбот² кошта шуда ва хунармандона таъин гардида буд. Ҳар як аз сабзаҳои рӯи синиҳо бо чанд нах гули сурхи заъфарон тазъин шуда буд. Синиҳо паҳн буданд ва қутри ҳар як аз як метр тачовуз мекард. Канораҳои синиҳо қӯтоҳ буданд ба тавре, ки тамоми сабза ва реша дида мешуд. Ҳар сини рӯи мизи қӯтоҳи маҳсусе, ки бо порчаҳои рангоранг пӯшида шуда буданд, қарор дошт. Тамоми рангҳо боз ва пурумқ буданд.

Дар ҳар тарафи суфра булбулон дар дарахтон ва моҳиҳои сурх дар истахрҳои оби зулол худнамоӣ мекарданд. Ҳамчунин зарфҳои бузург пур аз биринҷ, гандум, чав, чормағз, бодом, финдуқ ва донаҳои гули офтобгардон ҷоҳои холии суфраро пур мекарданд.

Дуртарак ҷоҳои маҳсусе барои ниғаҳдории шер, паланг ва бабр буд. Уқобе ваҳшӣ рӯи шоҳаи наздики ман қарор дошт ва ин ҷо ва он ҷо зарфҳои пур аз танакқулот - нуқл, тухмҳои рангоранги паррандагон, ғизоҳои мутанаввеъ ва ошомиданиҳои гуногун ба ҷашм мехӯрд.

Касоне, ки ба дарбори шоҳ ҳадя оварда буданд, дар сафи маҳсусе дар пеши подшоҳ истода буданд. Аз ҳамон боло меидам, ки вақти расидан ба тахт дар пеши подшоҳ барои чанд сония меистоданд, то исмашон зикр гардад. Он гоҳ нигоҳе ба шоҳ андохта, арзи итоат менамуданд ва мегузаштанд. Аз он ҷо ба дасти рост мепечиданд ва пас аз гузаштан аз як нимдоираи нисбатан бузург мустақиман дар пушти сари шоҳ ва валиаҳд қарор мегирифтанд. Шерҳо, палангҳо ва бабрҳои ёдшударо касоне, ки қаблан аз пеши шоҳ гузашта буданд, эҳдо намуда буданд.

Ҳар дақиқа миқдори бисёри атласҳое, ки монанди онҳоро ҳатто дар музейҳо надида будам, порчаҳои ҳамаранг, сангҳои пурбаҳо ба миқдорҳои ғайри қобили тасаввур ва чизҳои бофта монанди қолинҳои

пурнақшунигор, ба ачноси рӯи суфра афзуда мешуд ва микдори сиккаҳои тилло ва нуқра, адвияҷот, мушк ва соири ашӯи камёб зиёдтар мегардид. Микдори матоъе, ки дар рӯи суфра дар пеши подшоҳ қарор дошт, мутобиқати махсусе бо сафе дошт, ки ҳар он дар пушти сари шоҳ ва валиаҳд тӯлонитар ва тӯлонитар мегардид.

Дар ду тарафи суфра то он ҷо, ки чашм кор мекард, замин бо лолаҳои сурх ва дигар гулҳои ваҳшӣ ва дарахтони пур гул пӯшида шуда буд. Дар байни ин зебоиҳои табиат навозандагоне, ки қулоҳҳои намадӣ, ҷомаҳои гулдӯзӣ, пирӯханҳои обии бози беёқа³ ба бар доштанд, ба навохтани созҳои ошно машғул буданд. Раққосаҳои хушандом бо мӯҳои баланд ва қулоҳҳои тиллоӣ ва кафшҳои нарм аз пӯсти ҳайвонот ва либосҳои зарбофти фохир навозандагонро ҳамроҳӣ мекарданд. Мусиқӣ ва рақс дар миёни гулҳои ваҳшӣ ва лолаҳои оташин оламе дигар ба вучуд оварда буд.

Вақте нафисии ҳадоё ва ошноии ашқол ва баҳои баланди онҳоро дидам, аз Наврӯз-ака пурсидам:

- Ин ҳадоё низ ба хотири ман шакли моддӣ ба худ гирифтанд?

- Ҳама чиз ба хотири ту, - гуфт ӯ бо табассум барои аввалин бор ва чашмак зад. – Инҳо намунаҳои ишқ, алоқа ва эҳтиром ва вафодории ин мардум аст ба Ростин ва ба созмондиҳандаи неъмат ва фаровонӣ, ки дар он зиндагӣ мекунанд. Бо миёнаравии подшоҳ онҳо ҳадоёи беҳтарини худро ба даргоҳи офаридагор равона месозанд.

Гӯё маҷбур шуда бошам, пурсидам:

- Инҳо ҳамон нуқтаҳои аст, ки дар миёни рангҳо дар силсиламаротиб ҳаракат мекарданд?

- Бале, - гуфт ӯ ва афзуд, - ту шоҳиди интиқоли омор, орзуҳо ва дуоҳои ин мардум будӣ, ки ба сӯи Ростин фиристода мешуд.

- Чаро мақдур нашуд ақсуламали Ростинро ба ин омом ва орзуҳо мушоҳида кунам?

- Ақсуламали Ростинро дидӣ. Он чиро надидӣ, худи Ростин буд.

Вақте миқдори муътанобеҳе ҳада чамъ гардид ва фосилаи байни подшоҳ ва оварандагони ҳада бисёр гардид, подшоҳ чараёни супоридани ҳадоёро қатъ кард. Он гоҳ, хитоб ба мардумаш гуфт:

- «Як рӯзи дигар тулӯъ кард ва бо тулӯъи он чаҳони миновии парвардигор дар шахсияти мо, махсусан дар гуфтор, кирдор ва рафтори мо зиндагӣ ва ҳастӣ ёфтааст. Мо посдорони Ростин ҳастем ва ба унвони посдор бояд хушёр бошем, ки ҳамеша ҷониби доноиро бигирем ва бо дониш интиҳоб кунем ва иҷоза надихем палидӣ нури адолатро аз миёни мо бардорад ва хомӯш созад. Магар адолат пурбаҳотарин ҳадаи офаридагор ба махлуқоташ нест? Доноии худро бо диндорӣ худодод тавъам созед ва ба худованд ва офаридагор масъулони хидмат расонед. Парвардигор ба шумо ҷон дод ва бо неъматӣ дурустӣ зевар бахшид. Магар ба ҷуз дурустӣ ва ростӣ, ки боиси нумӯи шумо ва Ростин аст, чизе қобили ситоиш вучуд дорад? Барои инки Ростин бофароғат ба умури чаҳони худ бирасад шумоҳоро ба гурӯҳҳо ва табақоти мухталиф, мутобиқи эҳтиёҷоти хеш тақсим кард. Мусоидон, ҳамкорон ва коркунони Ростин бар дастаҳои мухталифи шумо бино ба ниёзи офаридагор ҳукмфармо ҳастанд. Ҳамаи шумоҳо аз рӯи меъёри заковат ҷангҷӯ ё мӯбад, асил ё шахси маъмулии иҷтимоъ муайян гаштаед. Бо ончи ба шумо додаанд, қонеъ бошед ва ҳеч гоҳ гирди мол ва ҷоҳи дигарон нагардед ва дар вартаи шайтон наафтед. Агар майл ба мол ва манולי бештар мекунед ва хоҳед кард, саъй кунед ҳадди худро бидонед ва аз гилеми худ пой дарозтар накунед. Тамоми ҳамии худро на сарфи гирифтани мол ва манולי дигарон, балки комил кардани истгоҳи худ намоед. Бигузоре сарвати

дигарон дигаронро бошад ва меҳнати шумо шумоёнро, ки дурустӣ дар ҳамин аст.

Аз тарафи дигар, ҳар сол дар ҳамин мавқеъ, парвардигор ҷаҳони халққардаашро бозсозӣ мекунад. Ростин аз шумо меҳоҳад, ки шумоён ҳам ҳамин мисолро дар назар гирифта, пайванди худ ва холиқро бо дуо ва мақосиди нек ва бо нисор кардани беҳтарин ёфтҳои иҷтимоӣ худ ба пой подшоҳ, ба кори парвардигори бузург кадр гузоред. Ростин, ҳамон сон, ки раванди солҳои пешин буда, шуморо аз файзи неъматӣ худ дур надошта, шароити мусоид – фаровонии борон ва офтоб, маҳсуле бемонанд аз гандум ва ҷав барои шумо ҷудо хоҳад кард.

Ҳамчунин, ҳамон тавр, ки расми мулк буда, Ростин хоҳон аст, ки ҳар як аз шумо ба мараммат ва беҳбудӣ зиндагии худ бипардозед ва барои ин кор аз покии оби зулоли кӯҳсорон, саршории гиёҳон ва шодии ҳайвонот панд гиред. Шамъҳои умед дар қалби якдигар фурузон созед ва палидири аз азҳони якдигар бизудоед. Ба ҳамдигар нуқлу наботу гул такдим кунед, ба якдигар либосҳои фоҳири нав пӯшонед ва барои ин кор аз барги сабзи дарахтон, теғаҳои зумуррадини гиёҳон ва атри дил ангеzi дарахтони шукуфон панд гиред. Ба нағамоти булбулон гӯш фаро диҳед ва сачоёи ақли солимро роҳнамои ояндаи худ созед. Аз қувваи тахайул ва тафаккури худ панд гирифта, ба ишқ ва алоқа ва доноии холиқи худ пай баред. Иҷтимое бисозед солим, мутаваҷҷеҳ, додгар ва навъпараст. Вафодории худро бо ман ниғаҳ доред, то вафодории шумо бо Ростин ва холиқ хифз гардад.

Аз дурӯғ дури кунед, то аз камол наафтад. афкори палидро ба худ роҳ надихед, то эътимод аз шумо салб нашавад. Ва аз ҳама муҳимтар, бо холиқ дар ситез наёед, то рӯҳи ҷовидонии шумо дар доми амёли дунявӣ наафтад. Ба хуршеди нави худ бингаред ва холиқро

сипос гӯед, ки оташи ростгӯиро дар қулубатон барафрӯхт. Ҳеч гоҳ ақл, диндорӣ, ҳисси ҳамдардӣ ва камоле, ки дар шумо ба амонат гузошта шударо, аз ёд набароред. Бо пиндори нек, гуфтори нек, ва рафтори нек худро дар азҳони ояндагон абадӣ гардонед.

Дар поён, ростии холиқ дар хилқати ӯст. Аз миёни обҳо, наботот ва ҳайвонот ва ҳамчунин аз миёни атоӣи маънавии вай чун саломат, адл ва шодӣ ба теъдоди рӯзҳои хилқат ҷудо кунед ва дар пеши чашм нигоҳ доред. Фаромӯш накунед, ки рушд ва нумӯъ ва пажмурдагӣ ва марги хилқат дар гуфтори сегонаи Ростин хулоса шуда аст.

Бачагонро таълим диҳед, то ин рӯзи бузургро чашн бигиранд ва бо ёдовари аъмол, афкор ва рафтори неки шумо равонатонро ҷовидон созанд. Аз он чи дар дастраси шумо гузошта шуда, барои онҳо хурока ва он чи дар ниҳоди шумо гузошта шуда, барои онҳо тӯшаи охират созед. Бо шиносондани кодири мутлақ ба онҳо рафоҳи абадӣ ба зиндагишон бахшед.

Бидонед, ки байни намирӣ ва марг ҷуз мӯе ҷудой нест ва он мӯро се гавҳар яке месозад, се гавҳар, ки бунёди зиндагӣ бар онҳо ниҳода шуда. Он гавҳарҳоро шохиси дониши худ бар кирдори холиқ қарор диҳед ва ҳар рӯзро рӯзи чун ин рӯз дархури ситоиш ва чашн созед».

Бо фармони шох инсонҳо, ҳайвонот, наботот ва паррандагони атрофи суфра суруди шодӣ сар доданд ва ба рақс даромаданд. Дарахтоне, ки ба баландии Наврӯз-ака буданд, гӯё дастхуши тӯфони саҳт шуда, шоҳаҳои худро ба навасон оварданд, вале албатта тӯфоне вучуд надошт, балки дарахтон, монанди соири аносӯри табиат, ғарқ дар шодӣ, дар рақс буданд. Нағмаи булбулон, замзамаи ҷӯйборҳо ва атри дилангези гулҳо ва дарахтони ақоқиё ба дилчаспӣ ва зебоии саҳна меафзуданд.

Ман худ чунон маҳви тамошои ин сахна будам, ки мутаваҷҷеҳ нашудам Наврӯз-ака маро аз рӯи души худ бардошта, дар миёни раққосон бар рӯи замин гузошта. Ба атроф, ки нигоҳ кардам, занони зебоеро дидам, ки дар либосҳои нарм аз пӯсти ҳайвонот ба рақс машғул буданд. Ман низ мерақсидам ва бо рақсандагони дигар тадричан аз ҷое, ки Наврӯз-ака маро гузошта буд, дуртару дуртар мегардидам. Дар ҳақиқат дар ин вақт буд, ки ман Наврӯз-акаро барои аввалин бор дар равшанӣ дидам. Шахсе буд кайҳонӣ, бо ҷуссаи бузург, дар либосҳои басо рангоранг ва ачиб, либосе, ки гоҳ дар заминаи баргҳо ва гулҳо ва сангҳои сахна маҳв мешуд ва дубора зоҳир мегардид. Ин тавр ба назарам расид, ки Наврӯз-ака дайни худро ба ман адо шуда ҳисоб мекард ва дигар бо ман коре надошт. Оё ӯ фикр мекард, ман ба ганҷе бузургтар аз ганҷинаи тӯморҳо даст ёфтаам!

Бо вучуди саъйи фаровоне, ки барои наздик мондан ба Наврӯз- ака ба ҳарч меодам, ҷараёни рақс маро ҳар он аз ӯ дуртар мекард. Ва сипас воқеае бас тарсонк рӯй дод. Ҳамон тавр, ки аз дур нигоҳ мекардам, Наврӯз-ака, танҳо касе, ки метавонист маро ба Кӯҳи Муғ баргардонад, бо қадамҳои баланд сахнаро тарк мекард. Тарс маро бардошт. Бо овози норасо фарёд баровардам:

– Наврӯз-ака! ...Наврӯз...

Профессор... профессор, - ҳис кардам касе шонаҳоямро тақон медиҳад. Чашмҳоямро боз кардам. Моҳпораро дидам, ки ҳам шуда, маро бедор мекард. Офтоб боло омада, осмон обӣ ва беабр ва ҳаво хунук буд. Худ ба худ ба садоҳои атроф барои ҷарҳбол гӯш додам ва атрофро нигоҳ кардам. Хабаре аз ҷарҳбол набуд. Он тарафтари Моҳпора Хуршедро дидам, ки истода ва Зарафшони пурпечухамро нигоҳ мекунад.

- Мутаассифам, ки шуморо ин тавр гузоштем, - гуфт Мохпора бо узрҳои ва афзуд, - мо ҳамаи шабро кӯхпаймоӣ кардем.

Ман худамро чамъучур карда, саъӣ мекардам худро биёбам.

- Ман дирӯз баъд аз зуҳр мунтазири шумо будам, - гуфтам.

- Медонам, - гуфт Мохпора. – Мутаассифона, Симурғ хароб шуд ва маҷбур шудем ӯ ва халабонро дар деҳ бигузorem. Қабл аз тулӯи офтоб яке аз ҳамкорон моро бо мошин то пояи кӯҳ расонд ва аз он вақт ҳамин тавр аз кӯҳ боло омадаем.

- Дирӯз вақте мутмаин шудам дигар намеоед, мутаваҷҷеҳ шудам, ки нақшахоятонро хароб кардам. Чиддан мутаассифам, - гуфтам.

- Мухим нест, - ӯ маро мутмаин сохт, ва афзӯд: - Ин тавр иттифоқҳо ин ҷо он қадар ғайри чашмдошт нест.

Ҳамон тавр, ки сӯхбат мекардем, Хуршед ҳам омад ва ба мо мулҳақ шуд.

Ӯ низ узрҳои кард ва таксирро бар сари чанги чануб ва вазӣ иқтисодии ҷумҳурӣ баъд аз фурӯ пошидани Иттиҳоди Шӯравӣ гузошт. -Чунин бемасъулиятӣ, - гуфт ӯ, - ҳеҷ гоҳ дар даврони социалистӣ иттифоқ намеуфтод. Ҳамаи ҷавониби кор дар назар гирифта мешуд, вале ҳоло кӯҷактарин масъала кори ҳамаро ланг мекунад.

- Хуршед-ака,- гуфтам, - нагузор ин тавр чизҳо нороҳатат кунанд. Ҳамин тавр ҳаст дигар.

- Дар Ингилистон чунин чизе иттифоқ меафтад? – пурсид ӯ.

- Хуб, шояд ҳамин воқеа набошад. Ингилисҳо ҳам гирифториҳои худро доранд.

- Хуб, шумоҳо ҳам бас кунед. - гуфт Мохпора. - Ҳанӯз барои ин тавр гуфтугӯ зуд аст.

Сипас ба ман рӯ карда пурсид:

- Дишаб хуб хобидед? Хушбахтона он қадар, ки маъмулан сард мешавад, сард набуд.

- Хуб хобидам. - гуфтам дар ҳоле, ки ба атроф нигоҳ мекардам, то асаре аз Наврӯз-ака пайдо кунам. Чун он чо набуд, гуфтам:

- Дар ҳақиқат танҳо ҳам набудам. Касе ин чо буд.

- Кӣ? – пурсид Хуршед, - Ин чо болои Кӯҳи Муғ.

- Бале, – гуфтам ман ва афзудам, - исмаш Наврӯз буд. Ин чо то дер вақти шаб паҳлуи ман монд. Ҳамин тавр, ки сӯхбат мекардам, маззаи гаси талхе тӯи даҳонам буд. Чизе ҳам мисли решаи гиёҳ ба ман дод, ки маро комилан гарм нигоҳ дошт.

Он ду нигоҳи маънидоре ба ҳам намуда, саре такон доданд.

- Пас, ҳоло он кас кучост? – пурсид Хуршед бо алоқа.

- Намедонам, - гуфтам ман бо тараддуд ва афзудам: - як дақиқа, лутфан.

Ва роҳи чӯйборро дар пеш гирифтам, то сихати тӯморхоро бидонам.

- Шумо кучо меравед? – пурсид Хуршед дар ҳоле, ки аз дунболи ман меомад.

- Дирӯз – гуфтам ман – як чаъбаи нисбатан қадимӣ дар канори он сахра ёфтам, ки ховии чандин тӯмор буд. Фикр кардам, нахоҳам тавонист онҳоро бо худ тӯи чархбол бибарам. Вале ҳоло, ки роҳ меравем, метавонам онҳоро ҳамл кунам...

- Шӯҳӣ намекунед? – пурсид Хуршед бо нобоварӣ.

- На, - гуфтам ва афзудам. - чиддӣ чиддӣ меғӯям.

Аммо ҳамин, ки аз рӯи чӯйбор частам ва ба девор нигоҳ кардам, қалбам фуру рехт. Касе чаъбаро аз тӯи девор бо зӯр берун кашида буд ва гилҳои тар ханӯз чо чаъбаро муайян мекарданд.

- Чаъба... - гуфтам ман, - касе чаъбаро бурда.

Сипас дар ҳоле, ки ба чое ки шаби қабро гузаронида будам, назар меандохтам, гуфтам:

- Кулборам чи тавр? Намедонам он чо буд ё на?...
Дуруст диққат накардам...

Душанбе, августи 2001 с.
Minneapolis, July 2002

¹ қайтон – як нав ресмони махсус бофташуда.

² ғаллот ва ҳубӯбот – анвои мухталифи донаҳо барои кишт дар
мазраъа.

³ бегиребон